Riikka Roitto

Erityisliikunnanohjaajien tulevaisuuden työtehtävät kunnissa

Erityisliikunnanohjaaja – kohti soveltavan liikunnan kehityskumppanuutta -hankkeen ensimmäinen vuosi

ERITYISLIIKUNNAN-OHJAAJA – kohti soveltavan liikunnan kehitys-kumppanuutta

LTS
Liikuntatieteellinen Seura
Finnish Society of Sport Sciences

Riikka Roitto

Erityisliikunnanohjaajien tulevaisuuden työtehtävät kunnissa

Erityisliikunnanohjaaja – kohti soveltavan liikunnan kehityskumppanuutta -hankkeen ensimmäinen vuosi

KK, liikunnanohjaaja (AMK) **Riikka Roitto** (s. 1990) työskentelee hankekoordinaattorina Liikuntatieteellisessä Seurassa *Erityisliikunnanohjaaja – kohti soveltavan liikunnan kehityskumppanuutta* -hankkeessa. Hän on työskennellyt eri kunnissa useissa hankkeissa muun muassa soveltavan liikunnan palvelujen ja perusopetuksen kouluhyvinvoinnin kehittämisen parissa.

Liikuntatieteellisen Seuran tutkimuksia ja selvityksiä nro 20
© Liikuntatieteellinen Seura ja Riikka Roitto
Taitto: Antero Airos
Paino: Hansaprint, Turenki
ISBN: 978-952-5762-19-8
ISSN: 1798-2464

Sisällys

Lukijalle 4

Tiivistelmä 5

1. Johdanto 6
1.1 Suositukset kuntien erityisliikunnan kehittämiseksi vuodelta 2015 6
1.2 Sport Inclusion Disability Officer (SIDO) – esimerkki Irlannista 7

2. Mikä on SLKK-hanke? 8
2.1 Tavoitteet ja toimintamalli 8
2.2 Kumppanit ja yhteistyö 9

3. Hankkeen lähtökohdat pilottikunnissa 11
3.1 Paikallinen soveltavan liikunnan kehittämistyö 12
Helsinki 12
Jyväskylä 13
Kouvola 13
Lappeenranta 14
Naantali 15
Oulu 15
Pirkkala 16
Rovaniemi 16
Tampere 17

4. Erityisliikunnanohjaajien nykyinen työnkuva 18
4.1 Nimikkeet ja koulutus 18
4.2 Työtehtäviin käytettävissä oleva työaika 18
4.3 Soveltavan liikunnan ryhmät ja yhteistyö 20
4.4 Erityisliikunnanohjaajien työtehtävien arvostus 21
4.5 Visio tulevaisuuden työtehtävistä 24

5. Erityisliikunnanohjaajien rooli tulevaisuudessa kunnissa 26
5.1 Ohjaaja vai koordinaattori? 26
5.2 Tulevaisuuden osaamistarpeet 27

Lähteet 28

Lukijalle

Kunnat ovat palkanneet erityisliikunnanohjaajia 1980-luvulta lähtien. Soveltavan liikunnan ammattilaiset muodostavat 2020-luvulla tärkeän osan kuntien liikuntatoimen henkilöstä. Heidän työnsä tuloksena liikunta mahdollistuu monille toimintarajoitteisille ihmisille, joiden liikkumiseen kunnan perusliikuntapalveluun ovat riittämättömät.

Riikka Roitto on tiivistänyt Kohti soveltavan liikunnan kehityskumppanuutta -hankkeen ensimmäisen vuotta käsittelevään väliraporttiin erityisliikunnanohjauksen nykytilanteen mukaan lähteneissä yhdeksässä pilottikunnissa. Erilaisten kuntien tarkastelu tuo esiin soveltavan liikunnan ammattilaisten toimenkuvien kirjon. Tehtävänimike voi olla samanlainen, mutta käytännön työnsisällöt poikkeavat toisistaan hyvinkin paljon.

Roitto on syventänyt tarkastelua kuntien erityisliikunnanohjaajille keväällä 2021 suunnatulla kyselyllä. Tulokset kertovat, että soveltavan liikunnan parissa tehtävän työn arvoa ja merkitystä ei vielä täysin ymmärretä kunnissa. Oman lisänsä antaa SOTE-uudistus, joka toteutuessaan vaikuttaa myös soveltavan liikunnan palveluketjuihin. Ilmassa väreilevä muutos korostaa kuntien välisen yhteistyön lisäämistarvetta.

Erityisliikunnanohjaajien tulevaisuuden työtehtävät kunnissa -raportti kurottaa huomiseen tämän päivän kokemusten ja tiedon pohjalta. Roitto on laatinut hyvän yleiskatsauksen soveltavan liikunnan tilasta kunnissa vuonna 2021. Kyselyvastausten pohjalta hän hahmottelee erityisliikunnanohjaajien tulevaisuuden työtehtäviä. Selvitys antaa myös eväitä pohtia, miten kuntien ja paikallisten kansalaistoimijoiden yhteistyötä voisi kehittää. Etenkin pienissä kunnissa urheiluseurat ja muut yhdistykset ovat välttämättömiä kumppaneita.

Suomessa on 309 erilaista kuntaa, joiden väestö, taloustilanne, sijainti ja hallintorakenne eroavat toisistaan. Päätökset on tehtävä paikallisten tarpeiden ja voimavarojen asettamissa rajoissa. Yhteisiäkin piirteitä löytyy paljon alkaen koko Suomen väestön ikääntymisestä, mikä lisää soveltavan liikunnan palveluiden tarvetta kunnassa kuin kunnassa. Tekijälle kuuluu kiitos monimutkaisen toimintakentän ydinkysymysten tiivistämisestä luettavaan ja ymmärrystä soveltavan liikunnan paikallisesta toimintaympäristöstä kasvattavaan muotoon.

Jouko Kokkonen
toimituspäällikkö
Liikuntatieteellinen Seura

Tiivistelmä

Kohti soveltavan liikunnan kehityskumppanuutta -hankkeen tavoitteena on luoda uusia kaikille avoimen liikunnan toimintamalleja kunnissa edistämään toimintarajoitteisten kuntalaisten liikuntamahdollisuuksia. Hankkeen yhdeksässä pilottikunnassa (Helsinki, Jyväskylä, Kouvola, Lappeenranta, Naantali, Oulu, Pirkkala, Rovaniemi & Tampere) on asukkaita lähes 1,5 miljoonaa ja potentiaalisia soveltavan liikunnan asiakkaita yli 350 000.

Erityisliikunnanohjaajien työnkuvaa kehitetään hankkeessa koordinoiviksi soveltavan liikunnan asiantuntijoiksi. Ryhmien ohjaamisen ohella erityisliikunnanohjaajilla on myös muita tärkeitä työtehtäviä tuettaessa toimintarajoitteisten kuntalaisten liikuntaa. Ensimmäisen vuoden hankeraportti esittelee soveltavan liikunnan tilaa pilottikunnissa, kuntien kehittämistoimenpiteitä sekä erityisliikunnanohjaajien työnkuvaa valtakunnallisesti.

Pilottikunnissa soveltava liikunta on vakiintunutta toimintaa, jota hanketta koordinoiva Liikuntatieteellinen Seura pyrkii yhdessä kuntien erityisliikunnanohjaajien kanssa kehittämään. Erityisliikunnanohjaajat tekevät kehittämistyötä muiden työtehtävien ohella. Hankkeen ensimmäisenä vuonna kunnissa tehtiin lähtötilanne arvio soveltavan liikunnan nykytilasta. Pandemian takia liikuntatilat olivat suljettuna osissa kunnissa ja soveltavan liikunnan ohjatut ryhmät tauolla. Erityisliikunnanohjaajia oli siirretty muihin työtehtäviin kunnan sisällä. Myös valtakunnallisesti kerätyn erityisliikunnanohjaajien työnkuvaa käsittelevässä aineistossa havaittiin, että ohjattujen soveltavan liikunnan ryhmien määrä oli vähentynyt pandemian aikana huolestuttavasti.

Koronapandemian aiheuttamista vaikeuksista huolimatta pilottikunnat ovat hankkineet paikallisia kehityskumppaneita, joiden kanssa luodaan uusia yhteistyömuotoja kaikille avoimen liikunnan mahdollistamiseksi. Valtakunnallisesti kuntien yhteistyömuodot vaihtelevat. Yleisimpiä yhteistyökumppaneita soveltavassa liikunnassa ovat liikunta- ja urheiluseurat sekä vammais- ja kansalaistoiminnan yhdistykset.

Kolmivuotisen hankkeen ensimmäisen vuoden aikana kehittämissuunnitelmat, jotka ohjaavat paikallista kehittämistyötä kunnissa. Kehittämistoimenpiteitä kunnissa ovat soveltavan liikuntaneuvonnan kehittäminen, viestinnän saavutettavuus ja tehokkuus, laadukkaan ohjaustoiminnan kehittäminen yhteistyössä kolmannen sektorin kanssa, liikuntapalveluiden toiminnan sisäinen kehittäminen sekä yhteistyön lisääminen kunnan sisällä ja osallistujamäärien kasvattaminen kaikissa ikäryhmissä (lapset, nuoret ja aikuiset).

Avainsanat: *erityisliikunnanohjaaja, soveltava liikunta, kunnat, liikuntapalvelut, kehittäminen, iäkkäät, vammaiset, pitkäaikaissairaat*

1. Johdanto

Erityisliikunnanohjaaja – kohti soveltavan liikunnan kehityskumppanuutta -hanke on Liikuntatieteellisen Seuran kesällä 2020 käynnistämä valtakunnallinen kuntien erityisliikunnanohjaajien työnkuvaa kehittävä kolmivuotinen hanke, jonka tavoitteena on vastata kunnissa tunnistettuun tarpeeseen tarjota kaikille kuntalaisille avointa liikuntaa. Hanketta rahoittaa opetus- ja kulttuuriministeriö. Ensimmäisen vuoden hankeraportissa paneudutaan pilottikuntien soveltavan liikunnan nykytilaan sekä hankkeen tuleviin kehittämistoimenpiteisiin kunnissa. Kuntien tehtävä on luoda edellytykset liikkumiselle järjestämällä liikuntapalveluita sekä terveyttä ja hyvinvointia edistävää liikuntaa eri kohderyhmät huomioiden (Liikuntalaki 2015/390/5 §).

Raportti kuvaa soveltavan liikunnan tilaa pilottikunnissa sekä soveltavan liikunnan paikallista kehittämistä yhteistyön keinoin. Lisäksi raportti käsittelee valtakunnallisesti kerätyn aineiston pohjalta erityisliikunnanohjaajien työnkuvaa. Soveltavan liikunnan ja kaikille avoimien liikuntamahdollisuuksien kehittäminen kunnissa on pääosin erityisliikunnanohjaajan vastuulla (Ala-Vähälä 2018). Muutoksien aikaansaamiseksi erityisliikunnanohjaajien tulee tulevaisuudessa olla soveltavan liikunnan koordinaattoreita ja -kumppaneita yhteistyön sekä liikuntamahdollisuuksien lisäämiseksi.

Käynnissä oleva hanke on jatkoa Liikuntatieteellisen Seuran aikaisemmille kuntien soveltavan liikunnan kehittämishankkeille (1997−1999, 2004−2006, 2007−2009 ja 2013−2015). Hankkeeseen osallistuvat pilottikunnat luovat uusia yhteistyömalleja kaikille avoimen liikunnan järjestämiseksi paikallisten kehityskumppaneiden kanssa. Toimivia yhteistyömalleja on tarkoitus mallintaa pilottivaiheen jälkeen myös muiden kuntien käyttöön. Hankkeen tavoitteena on luoda yhteiset suuntaviivat ja ohjeet kunnille kaikille avoimen ja soveltavan liikunnan järjestämiseksi.

Yhteistyön lisääminen soveltavan liikunnan osalta vaatii erityisliikunnanohjaajien työaikaa, jolloin verkostotyöskentelyyn käytetty aika on pois muista työtehtävistä. Erityisliikunnanohjaajat arvostavat suunnitteluun ja organisointiin käytettyä työaikaa eniten ja näkevät uusista työtehtävistä verkostotyöskentelyn ja liikuntaneuvonnan hyödylliseksi. Valtakunnallisesti kerätty tieto kuntien erityisliikunnanohjaajien työtehtävistä sekä heidän näkemyksensä erityisliikunnanohjaajien toimenkuvan tulevaisuudesta edistää soveltavan liikunnan tulevaisuuden hahmottamista kunnissa.

Tutkimusten perusteella toimintarajoitteisilla on vaikeuksia osallistua yleisesti tarjolla olevaan liikuntaan tai se vaatii soveltamista (Ng, Rintala & Asunta 2019; Saari& Ala-Vähälä 2021). Toimintarajoitteiset harrastavat liikuntaa kaikissa ikäluokissa vähemmän kuin muu väestö (Ala-Vähälä 2018, Pyykkönen & Rikala 2018, Ng, Rintala & Asunta 2019). Lisäksi covid-19-pandemian aikana toimintarajoitteisten liikkuminen on vähentynyt enemmän (Saari & Ala-Vähälä 2021) kuin koko väestön liikkuminen (Kantomaa 2020). Toimintarajoitteisten itse raportoimien liikuntamäärien perusteella näyttäisi siltä, että jopa 70 prosenttia ei yllä terveysliikuntasuosituksiin (Saari & Ala-Vähälä 2021). Terveydentilan ja itsenäisen toimintakyvyn kannalta toimintarajoitteiset hyötyvät säännöllisestä liikunnan harrastamisesta samalla tavalla kuin vammattomat (UKK-instituutti 2020). Toimintarajoitteisista 65 prosenttia haluaisi liikkua nykyistä enemmän (Saari & Ala-Vähälä 2021).

Tiukentuvan kuntatalouden tilanteessa liikuntapalveluiden resursseja on syytä ohjata sinne, missä niistä on suurin hyöty. Erityisliikunnanohjaajat ovat soveltavan liikunnan asiantuntijoita kunnissa, jolloin he pystyvät tukemaan kehityskumppaneiden sekä kunnan muiden toimialojen osaamista soveltavasta liikunnasta. Yhteistyön tulee lisääntyä tulevaisuudessa, jotta toimintarajoitteisille pystytään tarjoamaan yhdenvertaiset mahdollisuudet liikunnan harrastamiseen.

1.1 Suositukset kuntien erityisliikunnan kehittämiseksi vuodelta 2015

Erityisliikunnanohjaaja – kohti soveltavan liikunnan kehityskumppanuutta -hanke (jatkossa SLKK-hanke) on jatkoa Liikuntatieteellisen Seuran aikaisemmille kuntien soveltavan liikunnan kehittämishankkeille. Nämä hankkeet kohdistuivat kuntiin, joissa ei vielä ollut soveltavan liikunnan palveluita tai erityisliikunnanohjaajaa. SLKK-hankkeessa kehitetään soveltavaa

liikuntaa kunnissa, joissa toiminta on ollut vakiintunutta jo pidemmän aikaa. Hankkeessa painopiste on soveltavan liikunnan yhteistyön kehittämisessä pilottikunnissa, jotkat tekevät alan kehittämistyötä yhdessä paikallisten kehittämiskumppaneiden kanssa.

Erityisliikuntaa kuntiin 2013–2015 -hankkeessa annettiin suositukset kunnille soveltavan liikunnan kehittämiseksi (ks. Rikala 2015). SLKK-hankkeessa on otettu huomioon aikaisemmat suositukset asetettaessa sekä valtakunnallisen hankkeen että paikallisen kehittämistyön tavoitteita. Suositukset kehotettavat kuntia ottamaan soveltava liikunta mukaan liikuntaa ja hyvinvointia käsitteleviin asiakirjoihin kunnan strategiasta ja hyvinvointikertomuksista lähtien. Lisäksi monipuolisen yhteistyön edellytyksenä on poikkihallinnollisten kehittämistyöryhmien ja yhdistysfoorumeiden aktiivisuus, joihin toimintaan otetaan kuntalaiset aktiivisesti mukaan kehittämään ja suunnittelemaan palveluita.

Suositusten mukaan erityisliikunnanohjaajan työotetta konsultoivana ja palveluketjujen luojana kuntoutuksesta liikuntaan on vahvistettava. Tätä tukee henkilöstön riittävä koulutus ja osaamisen edistäminen mm. vertaisohjaajien ja liikuntaseurojen ohjaajien koulutusta lisäämällä. Suositukset kannustavat parantamaan omatoimisen liikkumisen edellytyksiä kunnissa rakentamalla esteettömiä lähiliikuntapaikkoja, tarjoamalla liikunnan apuvälineitä sekä erityisliikunta- ja avustajakortteja kuntalaisten käyttöön. Lisäksi suositukset kehottavat yhtenäistämään kuntien liikunnan avustussäännöstöä niin, että soveltavaa liikuntaa tarjoavat yhdistykset ovat samanarvoisessa asemassa avustuksia jaettaessa kuin liikunta- ja urheiluseurat. (Rikala 2015.)

1.2 Sport Inclusion Disability Officer (SIDO) – esimerkki Irlannista

SLKK-hankkeen suunnitteluvaiheessa haettiin kansainvälisesti erityisliikunnanohjaajien tehtäviin verrattavia toimintamalleja maista, jossa soveltavan liikunnan ja kaikille avoimen liikunnan työ on vähintään Suomen tasolla. Kuntien erityisliikunnanohjaajien työnkuvaa on kehitetty soveltaen Irlannin mallia, jossa kansallisen kattojärjestön Sport Irelandin alaisuudessa toimivat liikunnan alueelliset järjestöt vastaavat soveltavan liikunnan kehittämisestä ja toimintarajoitteisten liikuntamahdollisuuksien edistämisestä.

Sports Inclusion Disability Programme (Sport Ireland 2008) tarjoaa Irlannissa toimintarajoitteisille mahdollisuuden osallistua inklusiivisesti liikuntaan. Ohjelma järjestää koulutusta vapaaehtoisille ja valmentajille luodakseen kaikille avoimen liikunnan mahdollisuuksia. Ohjelman kautta järjestetään kaikille avoimia liikuntatapahtumia ja kokeilua sekä ohjataan toimintarajoitteisia liikuntamahdollisuuksien pariin. Ohjelma on alkanut valtion tuella yhteistyössä kansallisten liikuntatoimijoiden kanssa.

Sport Inclusion Disability Officer (SIDO; kaikille avoimen liikunnan asiantuntija) toimii kunnan tai maakunnan alueella. Hänen tehtävänään on tuottaa liikuntamahdollisuuksia, viestiä liikuntamahdollisuuksista sekä lisätä tietoisuutta kaikille avoimen liikunnan erityispiirteistä kouluissa, liikuntaseuroissa ja liikuntatiloissa. SIDO tarjoaa tukea liikuntaseuroille toimintarajoitteisten mukaan ottamiseksi.

Mitä "SIDO" tekee?

Irlannissa toimivien soveltavan liikunnan paikallisten asiantuntijoiden (SIDO) toimintakenttä on laaja. SIDO työskentelee monipuolisesti kaikille avoimen liikunnan mahdollistajana:

- Järjestää soveltavan liikunnan verkostotilaisuuksia paikallisille vammaisyhdistyksille, urheiluseuroille, vapaaehtoisille sekä kunnan toimihenkilöille.
- Toimia linkkinä paikallisille vammaisyhdistyksille ja heidän jäsenilleen kuntien ja urheiluseurojen palveluihin.
- Soveltaa valtakunnallisia suosituksia fyysisestä aktiivisuudesta ohjaten toimintarajoitteisia henkilöitä liikkumaan terveyden kannalta riittävästi.
- Tukea urheiluseuroja kaikille avoimien liikuntamahdollisuuksien järjestämisessä ja ottamaan toimintarajoitteisia liikkujia mukaan seuran toimintaan.
- Auttaa liikuntapaikkoja huomioimaan esteettömyys ja saavutettavuus liikunnan fyysisessä ympäristössä.
- Toimia aktiivisesti soveltavan liikunnan verkostoissa niin lajiliittojen kuin vammaisjärjestöjen kanssa.
- Kouluttaa ja kehittää paikallisten valmentajien, liikunnanohjaajien, opettajien sekä muiden toimijoiden soveltavan liikunnan osaamista.
- Tukea toimintarajoitteisia kouluttautumaan valmentajiksi, liikunnanohjaajiksi tai vapaaehtoisiksi liikunnan parissa.

2. Mikä on SLKK-hanke?

SLKK-hankkeen tavoitteena on erityisliikunnanohjaajan työnkuvan päivittäminen, jotta se vastaa paremmin tulevaisuuden tarpeita. Päivittämisellä erityisliikunnan resursseja ohjataan kunnissa uudestaan. Kunnan sisäistä yhteistyötä kehitetään eri hallinnonalojen kesken. Erityisliikunnanohjaajat tekevät enemmän yhteistyötä paikallisen yhdistyksien, seurojen ja järjestöjen kanssa. Aikaisemmassa erityisliikuntaa kuntiin hankkeessa (2015) havaittiin jo seurojen kiinnostus toimintarajoitteisten liikuttamiseen. Kuntien avustuksella seurojen kynnys tarjota soveltavaa liikuntaa madaltuu ja liikkumismahdollisuudet lisääntyvät. (Rikala 2015.)

Kuntien taloudellinen tilanne vaatii soveltavan liikunnan ja kaikille avoimen liikunnan uudelleen järjestäytymistä erityisliikunnanohjaajan johdolla (ks. Ala-Vähälä 2018, Pyykkönen & Rikala 2018). Erityisryhmiin kuuluvien määrä kasvaa väestön ikääntyessä sekä tunnistettaessa useampia vähemmistöjä. Kunnissa liikuntatoimen ongelmana on talousresurssien riittämättömyys (Norra, Karimäki & Pekkala 2020). Soveltavan liikunnan määrärahat eivät riitä vastaamaan kasvavaan tarpeeseen. Kaikkien vähemmistöjen liikunnanohjaaminen ei voi jäädä vain erityisliikunnanohjaajan harteille. Soveltavan liikunnan aseman parantuminen kunnissa on sidoksissa liikunnan aseman vahvistumiseen (Rikala 2015). Hankkeessa luodaan uusia toimintamalleja soveltavan liikunnan edistämiseksi kunnissa.

Hankkeen tavoitteena on, että tulevaisuudessa erityisliikunnanohjaajat toimivat kaikille avoimen liikunnan koordinaattoreina ja kehityskumppaneina, jotka tukevat paikallisia yhdistyksiä, seuroja ja yrityksiä kaikille avoimen liikunnan järjestämisessä ja etsivät uusia malleja toteuttaa kumppaneiden kanssa kunnan erityisliikunnanohjaajan työtään. Päämääränä on luoda uusia vahvoja yhteistyöverkostoja ja vahvistaa kaikille avoimen liikunnan asemaa. Tavoitteena on samalla edistää inkluusion ja yhdenvertaisuuden periaatteita edistymistä ja toteutumista. Hankkeen lopussa kunnissa on enemmän soveltavan liikunnan osaajia ja toimintarajoitteisia liikkujia.

2.1 Tavoitteet ja toimintamalli

Hankkeessa on mukana yhdeksän pilottikuntaa: Helsinki, Jyväskylä, Kouvola, Lappeenranta, Naantali, Oulu, Pirkkala, Rovaniemi ja Tampere. Niiden erityisliikunnanohjaajat ovat sitoutuneet hankkeeseen omalla työpanoksellaan. Hankkeen tavoitteena on hahmottaa, millaiset toimintamallit soveltavan liikunnan järjestämiseksi ovat pilottikunnassa toimivia ja miten erityisliikunnanohjaajan toimenkuvaa voisi parhaiten kehittää tukemaan tulevaisuuden tarpeita. Pilottikunnissa kehitetään soveltavan liikunnan tarjontaa yhteistyössä alueen toimijoiden kanssa. Erityisliikunnanohjaajan työnkuvaa muokataan toimimisesta pääosin liikunnanohjaajana kaikille avoimen liikunnan koordinaattoriksi ja kehityskumppaniksi. Jatkossa erityisliikunnanohjaajat tukevat paikallisia toimijoita inkluusion edistämisessä. Hankkeen aikana etsitään hyviä käytäntöjä, joita voidaan hyödyntää myös laajemmin muualla Suomessa. Pilottikuntien hyvistä käytännöistä raportoidaan ja niitä levitetään myös toisten kuntien hyödyksi.

Hankkeen alkaessa pilottikuntien erityisliikunnanohjaajat arvioivat oman kuntansa soveltavan liikunnan tarjontaa, resursseja ja osaamista. Arvio toimii kehittämistyön lähtökohtana. Pilottikunnissa soveltavan liikunnan ryhmiä on hyvin tarjolla ja yhteistyön ansiosta ryhmien määrää on mahdollista kasvattaa. Kuntien soveltavan liikunnan ryhmissä liikkuvat yleisimmin yli 65-vuotiaat (Saari & Ala-Vähälä 2021). Toiminta ei vielä tavoita riittävän laajasti eri-ikäisiä kohderyhmään kuuluvia ja viestintä soveltavasta liikunnasta koetaan haasteeksi. Kuntakohtaisia tietoja on tarkemmin esitelty omassa luvussaan.

Hankkeessa tunnistettuja kehittämiskohteita ovat viestintä ja resurssien puute. Lisäämällä yhteistyötä niin kunnan eri toimialojen kuin sidosryhmien välillä, on mahdollista kehittää toimintarajoitteisten liikuntapalveluita. Tavoitteena on valtakunnallisesti kuntien, seurojen ja yhdistysten yhteistyön kehittäminen siten, että näillä toimijoilla olisi jatkossa

enemmän tietotaitoa ja valmiuksia ottaa toimintarajoitteisia mukaan toimintaan. Kun soveltavan liikunnan osaajia on enemmän, voidaan liikuttaa vielä useampia ihmisiä kaikissa ikälryhmissä.

Pilottikunnat ovat sitouttaneet hyvin paikallisia toimijoita soveltavan liikunnan kehityskumppaneiksi, joina toimivat paikalliset urheiluseurat, yhdistykset sekä yritykset. Kumppanit ovat ilmaisseet halukkuutensa kehittää soveltavaa liikuntaa yhdessä kuntien kanssa. Kumppaneita on lähtenyt mukaan pilottikunnissa yhteensä yli 40 ensimmäisen hankevuoden aikana. Kumppanuuksilla pyritään vähentämään mm. alueellisista eroista ja etäisyyksistä johtuvaa liikunnan harrastamisen eriarvoisuutta.

Pilottikuntien erityisliikunnanohjaajien luomia paikallisia yhteistyöverkostoa vahvistetaan hankkeen aikana kehityskumppaneiden kanssa. Ensimmäisen hankesyksyn aikana jokainen pilottikunta työsti paikallisen soveltavan liikunnan kehittämissuunnitelman, jonka tavoitteet ohjaavat työskentelyä koko hankkeen ajan. Pilottikunnat ovat myös tavanneet paikallisia kehityskumppaneitaan, joiden tavoitteet nivoutuvat yhteen kunnan kehittämissuunnitelman kanssa. Kehittämistoimenpiteillä tavoitellaan uutta soveltavan liikunnan vastuunjakoa kunnan eri toimialojen ja paikallisten toimijoiden kesken.

Hankkeen päämääränä on luoda uusia yhteistyöverkostoja ja edistää kaikille avoimen liikunnan asemaa niin yksityisellä kuin kansalaissektorilla. Tuloksena tavoitellaan tiiviimpää ja systemaattisempaa yhteistyötä kuntien ja paikallisten toimijoiden välille siten, että seuroilla ja yhdistyksillä olisi jatkossa enemmän tietotaitoa ja valmiuksia ottaa toimintarajoitteisia mukaan toimintaan. Yhteistyön vahvistumisen myötä toimintarajoitteisten harrastajien määrä paikallisten kehityskumppaneiden toiminnassa kasvaa.

Kun soveltavan liikunnan osaajia on kunnassa enemmän, se voi liikuttaa asukkaitaan heidän omista lähtökohdistaan. Erityisliikunnanohjaaja ei jatkossa vastaa yksin kunnan soveltavan liikunnan toteuttamisesta, vaan toimii eri tahojen välisenä solmukohtana ja inkluusion tukijana. Hankkeen päättyessä tietoisuus ja ohjautuvuus soveltavan liikunnan palveluihin alueella on kehittynyt. Toiminta tavoittaa kohderyhmät paremmin. Tuloksina odotetaan samalla alueellisen inkluusion, osallisuuden ja yhdenvertaisuuden edistymistä ja käytännön toteutumista.

2.2 Kumppanit ja yhteistyö

Hankkeen tärkeimmät yhteistyökumppanit ovat pilottikunnat, niissä toimivat erityisliikunnanohjaajat, paikalliset seurat, yhdistykset ja yksityisen sektorin liikunta-alan palveluntuottajat. Hankkeen ohjausryhmässä ovat edustettuina Paralympiakomitea, Kuntaliitto, Ikäinstituutti, Sydänliitto, Etelä-Karjan sosiaali- ja terveyspiiri (Eksote) sekä Etelä-Saimaan Invalidit ry. Ohjaustyöryhmään on kutsuttu järjestöjä, jotka ovat tekemissä soveltavan liikunnan, erityisryhmien ja kuntien palvelujen kanssa.

Ryhmän rooli on tukea, antaa monialaista näkemystä ja lisää ideoita hankkeen aikana käytännön toteutukseen. Ohjausryhmän jäsenet ovat osa valtakunnallisia ja osa paikallisia toimijoita. Sen jäsenet edistävät myös omalla työpanoksellaan pilottikuntien kehittämistoimenpiteitä esimerkiksi asiantuntijaluennoin. Paikallisella tasolla ohjausryhmän jäsenet tukevat pilottikuntien erityisliikunnanohjaajien verkostoitumista paikallisten toimijoiden kanssa.

Tiiviimpää yhteistyötä tehdään Paralympiakomitean kanssa. Paralympiakomitea koordinoi kuntien erityisliikunnanohjaajien neuvottelukuntaa ja on vastuussa kuntien erityisliikunnanohjaajienverkoston ylläpitämisestä. Paralympiakomitean kanssa tehtiin yhdessä kysely syksyllä 2020, jolla kartoitettiin soveltavan liikunnan tilaa urheiluseuroissa ja toimintarajoitteisten henkilöiden keskuudessa. Kyselyjen tuloksia hyödynnetään paikallisella tasolla pilottikuntien kehittämistyössä kaikille avoimen liikunnan tarjoamiseksi.

Paralympiakomitean Avoimet ovet -hanke kokoaa liikunnan aluejärjestöjen kanssa urheiluseuroista soveltavan liikunnan verkostoa, joka palvelee myös kuntien soveltavan liikunnan kehittämistyötä. Erityisliikunnanohjaajien kuuluminen näihin alueellisiin verkostoihin lisää kuntien ja urheiluseurojen välistä yhteistyötä kaikille avoimien liikuntamahdollisuuksien kehittämisessä.

Kuntakohtaiset kehityskumppanit

Helsinki
- Elise Gymnastics ry
- HJK, Helsingin jalkapalloklubi
- Kehitysvammatuki 57 ry
- Smash ry

Jyväskylä
- Epilepsiayhdistys
- Jyväskylän seurakunnan vammaistyö
- Kesli, Keski-Suomen Liikunta
- Salibandyseura O2

Kouvola
- Anjalan nuorisokeskus
- KJP, Kouvolan jalkapallo
- BDC, cheerleading
- KVY, Kouvolan vammaisjärjestöjen yhdistys
- Pokli, Pohjois-Kymen liikuntayhdistys

Lappeenranta
- Cuuri, jooga
- Judoseura Kamiza
- Pepo, jalkapalloseura
- Saipa Salibandy
- Viipurin Golf

Naantali
- Liina, Liikuntaseura Naantali
- NPS, Naantalin purjehdusseura
- NVO, Naantalin voimistelijat
- VG-62

Oulu
- Kiimingin Kiekko-Pojat
- Oulun Kiipeilyseura
- Oulun Kärpät 46
- Oulun Pyrintö
- Oulun Seudun CP-yhdistys
- Oulun Työväen palloilijat
- Merikosken Tiikerit
- Uuden Oulun Reumayhdistys

Pirkkala
- Pirkkalan Pirkat

Rovaniemi
- Judoseura Koyama
- Lapin Ampujat
- Lapin Jousi
- Lapin Lukko
- Rovaniemen Palloseura
- Rovaniemen NMKY
- Santa' United
- Voimisteluseura Taipumattomat

Tampere
- Mielen ry
- MLL Tampereen osasto ry
- Tampereen Pyrintö ry
- Tampereen Sisu ry
- Tatu ry
- TVS
- Varalan urheiluopisto

3. Hankkeen lähtökohdat pilottikunnissa

Hankkeessa mukana olevissa pilottikunnissa (Helsinki, Jyväskylä, Kouvola, Lappeenranta, Naantali, Oulu, Pirkkala, Rovaniemi & Tampere) on lähes 1,5 miljoonaa asukasta. Toimintakyvyn rajoitteita on arviolta noin 15 prosentilla kuntien väestöstä (ks. Sainio, Sääksjärvi, Nurmi-Koikkalainen, Ahola & Koskinen 2017), mikä tarkoittaa pilottikunnissa laskennallisesti yli 220 000 kuntalaista. Pilottikuntien väestöstä voidaan tilastojen avulla erottaa eri-ikäisiä ja toimintakyvyltään toisistaan poikkeavia liikkujia, joille kunnan järjestämät liikuntapalvelut ovat merkittäviä liikunnallisen elämäntavan ja arjen aktiivisuuden näkökulmasta.

Potentiaalisia soveltavan liikunnan asiakkaita pilottikunnissa riittää. Ikääntyneitä, yli 65 -vuotiaita pilottikunnissa on yli 270 000 ja yli 75-vuotiaita kuntalaisia yli 118 000 (Kuntaliitto 2021). Pelkästään Helsingissä on yli 65-vuotiaita kuntalaisia yli 112 000 (Helsingin kaupunki 2021). Aiemmissa selvityksissä on tullut esiin, että niillä AVI-alueilla, joissa ikääntyneiden osuus on suuri, on enemmän myös soveltavan liikunnan ryhmiä (Ala-Vähälä 2018). Merkittäviä soveltavan liikunnan asiakasryhmä ovat työikäiset työkyvyttömyyseläkettä saavat, joita on pilottikunnissa yli 56 000 (THL 2020).

Aikuisten vammaistukea maakuntaosuuksien osalta pilottikunnissa sai yli 4 000 asukasta ja vaikeavammaisten kuljetuspalveluita kaikissa ikäryhmissä sai lähes 24 000 asukasta (Kela 2020). Perusopetuksessa erityisen tuen oppilaita pilottikunnissa on yli 11 000, joista noin 4 700 oppilaan opetus on järjestetty kokonaan erityisluokassa tai -ryhmässä (Opetushallinnon tilastopalvelut 2019). Tilastojen valossa soveltavan liikunnan mahdollisia asiakkaita on pilottikunnissa yhteensä yli 350 000.

Pilottikunnissa soveltavan liikunnan ryhmien tilastointitavat eroavat toisistaan: toisissa kunnissa tilastoidaan ryhmät ja yksilöidysti liikkujien määrät, toisissa pelkästään käyntikerrat ryhmien osalta. Covid-19-pandemian takia kuntien liikuntatilat suljettiin valtakunnallisesti maaliskuussa 2020 ja ryhmätoiminta keskeytyi. Paikallisen tautitilanteen salliessa osissa pilottikunnissa on pystytty järjestämään soveltavan liikunnan ryhmiä syksystä 2020 alkaen pienin järjestelyin, joissakin kunnissa toiminta on ollut välillä tautitilanteen takia keskeytettynä. Poikkeustilanteesta johtuen on järkevää tarkastella pilottikuntien lähtötilannetta soveltavan liikunnan vuosien 2019 ja 2020 tilastojen valossa (taulukko 1).

Taulukko 1. *Soveltavan liikunnan tilastot pilottikunnissa vuosina 2019 ja 2020.*

	Ryhmien määrä 2019	Asiakasmäärät 2019	Käyntikerrat 2019	Ryhmien määrä 2020	Asiakasmäärät 2020	Käyntikerrat 2020
Helsinki	247	3 405	24 844	178	2 317	15 752
Kouvola	76	850		70	681	
Lappeenranta	45	395	3 731	50	490	3 916
Naantali	18	150	1 540	20	234	
Pirkkala	20					
Tampere	118*/ 63		80 543*	335*/63	4861*	51 803*
Jyväskylä	142	1969	18 682	94	1 358	8 460
Oulu	354*		131 688*	203		18 413
Rovaniemi	37		3 321	26		1 800

* Osissa kunnissa soveltavan liikunnan tilastoihin sisältyy myös ikääntyneiden liikunta.

Hankkeen alkaessa kesällä 2020 jokainen pilottikunta teki kunnan tilanteesta lähtötila-arvion, jonka pohjalta käytiin kuntakohtaisia keskusteluita paikallisista tavoitteista ja erityisliikunnanohjaajan työtehtävien tulevaisuudesta. Lähtötilanteen kartoituksen jälkeen pilottikunnat hankkivat kehittämiskumppaneita ja kävivät sisäistä keskustelua paikallisten kehittämistoimenpiteiden selkeyttämiseksi kunnissa.

Syksyllä 2020 toimintarajoitteisilta liikkujilta kysyttiin heidän liikuntatottumuksistaan tietoa Liikuntatieteellisen Seuran ja Paralympiakomitean liikkujakyselyllä, jonka valtakunnalliset tulokset julkaistiin Liikuttaako? -raportissa (ks. Saari 2021). Pilottikunnat osallistuivat aineistonkeruuseen aktiivisesti jakamalla kyselykutsua omissa verkostoissaan.

Pilottikunnista vastauksia saatiin yhteensä 468 (vastaajia kokonaisuudessaan 1 202), joista helsinkiläisiä vastaajia oli 29 prosenttia (n= 137). Loput vastaajat jakautuivat tasaisemmin pilottikuntien kesken. Kaikissa pilottikunnissa 20 prosenttia vastanneista kertoi osallistuneensa kunnan liikuntapalveluiden ohjattuihin liikuntaryhmiin ja omatoimisesti kunnan ylläpitämillä liikuntapaikoilla, kuten uimahalleissa liikkui 37 prosenttia vastaajista. Kyselytulosten perusteella pilottikunnissa on tarkasteltu omaa toimintaa uusin silmin. Erityisesti esiin on noussut se, miten tavoittaa paremmin toimintarajoitteiset liikkujat kunnan palveluiden pariin, sillä pilottikunnissa 35 prosenttia vastanneista kertoi liikkuvansa korkeintaan kahtena päivänä viikossa, ja 33 prosenttia liikkui alle 1−2 tuntia viikossa. Nämä liikuntamäärät eivät täytä soveltavan liikkumisen viikoittaista minimisuositusta (UKK-instituutti 2020).

Pilottikuntien vastaajat mainitsivat yleisimmiksi ulkoisiksi liikkumattomuuden syiksi liikunnan kalleuden (28 %), esteettömyyden jättämisen huomiotta liikuntapaikoilla (22 %), liikuntatilojen, -ryhmien tai -aikojen sopimattomuuden (19 %) sekä kuljetuksen, avustajan tai apuvälineen puuttumisen (16 %). Yleisimpiä toiveita liikuntaryhmien järjestäjille toiminnan kehittämiseksi olivat kiinnostavan lajin tai liikuntamuodon tarjoaminen (77 % vastaajista), ryhmän sopiva hinta (52 %) sekä ryhmän sopiva ajankohta ja sijainti (45 %). Pilottikunnat hyödyntävät tuloksia omassa kehittämistyössään.

3.1 Paikallinen soveltavan liikunnan kehittämistyö

Helsinki

Tiedot koonneet: Johanna Turunen & Tarja Vartiainen

Helsingin liikuntapalveluissa soveltavan liikunnan työtehtäviä hoitaa kaksi työntekijää: erityisliikunnansuunnittelija sekä soveltavan liikunnan liikuntakoordinaattori. Lisäksi liikuntapalveluissa 10–15 liikunnanohjaajaa ohjaa 50 tunnin verran soveltavaa liikuntaa viikoittain. Soveltavan liikunnan ryhmiä oli 247 vuonna 2019. Näistä 87 järjestettiin yhteistyössä seurojen tai järjestöjen kanssa.

Liikuntapalveluilla on 15 soveltavan liikunnan kumppania. Kumppanit mahdollistavat laajemman lajitarjonnan. Lapsille ja nuorille järjestetään uimakouluja, vesiliikunta- ja tempputaito-ryhmiä. Kehitysvammaisten ja autististen koululaisten iltapäivätoiminnan aikana järjestetään oppilaille harrasteliikuntaryhmiä. Aikuisille tarjotaan vesijumppaa, kuntosaliharjoittelua ja liikuntaryhmiä.

Helsingissä suurimmat soveltavan liikunnan haasteet ovat kaupungin tilojen esteellisyys, kuten esteettömien allastilojen puute, ja digipalveluiden saavutettavuus. Palvelupolku ei ole täysin asiakaslähtöinen ja poikkihallinnollisuudessa on haasteita. Matalan kynnyksen soveltavan liikunnan järjestämisessä on puutteita. Kunnan ja järjestöjen välinen yhteistyö toimii pääasiassa hyvin, mutta kysyntää ja tarjontaa pitäisi vielä kehittää. Soveltavan liikunnan ryhmät ovat hyvin vakiinnuttaneet paikkansa Helsingissä. Kaupungilla on töissä ammattitaitoisia liikunnanohjaajia, jotka ovat halukkaita ohjaamaan soveltavan liikunnan ryhmiä. Yhteistyö mahdollistaa monipuoliset liikuntamuodot eri soveltavan liikunnan kohderyhmille.

Kehittämistoimenpiteet

1) **Helsingissä tarjotaan erityisryhmille liikuntaneuvontaa**
   Aikaisemmin liikuntapalveluista on puuttunut kokonaan soveltavan liikunnan liikuntaneuvonta. Liikuntaneuvontaprosessin kehittämisessä otetaan mukaan jo olemassa olevat neuvontapalvelut ja yhteistyötä sosiaali- ja terveystoimen kanssa kehitetään.

2) **Soveltavan liikunnan osallistujamäärät kasvavat**
   Soveltavan liikunnan palveluita esitellään eri tilaisuuksissa ja palveluiden osalta pyritään kohdennettuun sähköpostiviestintään. Keskeisempien yhteistyökumppaneiden avulla pyritään tavoittamaan entistä paremmin soveltavan liikunnan kohderyhmät ja ottamaan asiakkaiden toiveita huomioon asiakaskyselyiden avulla.
3) **Soveltavan liikunnan viestinnän tehostaminen**
   Liikuntapalveluiden viestinnässä tulee näkymään myös soveltava liikunta. Julisteet liikuntapalveluiden tiloissa sekä printtiesite esittelevät soveltavan liikunnan tarjontaa kuntalaisille
4) **Lisää toimintaa nuorille**
   Kouluterveyskyselyiden pohjalta on tunnistettu, että helsinkiläiset toimintarajoitteiset nuoret liikkuvat, harrastavat liikuntaa tai osallistuvat ohjattuun liikuntaan harvemmin verrattuna muuhun ikäluokkaan. Toimintaa suunnitellaan jo olemassa olevien EasySport- ja FunAction-toimintojen rinnalle.
5) **Kehityskumppaneiden tukeminen toiminnan kehittämisessä**
   Tuetaan viestinnässä ja markkinoinnissa seuroja. Tarjotaan koulutuksia tarpeiden mukaan ohjaajille. Laajennetaan omia yhteistyökursseja kehityskumppaneiden kanssa.

Jyväskylä

Tiedot koonnut: Heli Sohkanen

Jyväskylän liikuntapalveluissa työskentelee kolme erityisliikunnanohjaajaa ja 11 liikunnanohjaajaa. Näistä liikunnanohjaajista viisi on vastaavia liikunnanohjaajia, joista yhdellä vastuualueena on soveltava liikunta. Vastaavan liikunnanohjaajan työnkuva on puolipäiväinen ohjaaja & koordinaattori. Jokainen ohjaaja ohjaa kaikkia ryhmiä omien vahvuuksiensa mukaan.

Viikossa Jyväskylässä ohjataan 189 ryhmää, joista 59 on soveltavan liikunnan ryhmiä. Lapsille ja nuorille on tarjolla uintia, liikuntaryhmiä sekä lajikokeiluja yhteistyössä paikallisten seurojen kanssa. Aikuisille järjestetään ryhmissä vesiliikuntana ja -jumppia, liikuntaryhmiä sekä erilaisia liikunnan harrasteryhmiä. Lisäksi kansanterveysyhdistysten kanssa järjestään yhteistyöryhmiä sekä viestitään liikuntamahdollisuuksista kohdennetusti toimintarajoitteisille liikkujille.

Jyväskylässä suurimpana ongelmana on tiedon kulku, johon hankkeella pyritään vaikuttamaan. Soveltavan liikunnan verkostoa vahvistetaan ja yhdessä tekemiseen panostetaan. Tällä tavalla päällekkäinen työ toimijoiden väliltä poistuu ja kaikilla on kokonaiskäsitys siitä, mitä soveltavan liikunnan palveluita Jyväskylässä on tarjolla. Kaupungin organisaation sisällä yhteistyö terveyspalveluiden kanssa on jatkunut pitkään ja lisäksi yhteistyötä tehdään vammaispalveluiden kanssa.

Kehittämistoimenpiteet

1) **Tiedottaminen**
   Tuotetaan tietoa soveltavan liikunnan palveluista eri sosiaalisen median kanavien sekä verkkosivujen kautta. Lisäksi tehdään esite, jossa on tarkemmat tiedot liikuntapaikkojen esteettömyydestä sekä muista palveluista, kuten liikunta-avustajakortista.
2) **Yhteistyö**
   Tehdään enemmän seurayhteistyötä lisäten liikuntamahdollisuuksia erityisesti aikuisille. Kunnan sisällä poikkihallinnollisuuden avulla viestinnän tehostaminen. Kuntalaisten tarpeiden tunnistaminen kokemusasiantuntijoita hyödyntäen. Lisätään yhteistyötä lähikuntien kesken ja tehdään yhteistyötä olemassa olevien liikuntamahdollisuuksien selvittämiseksi.
3) **Uusien liikuntakokeilujen tarjoaminen**
   Tarjotaan esteettömiä liikuntatapahtumia sekä erityisliikuntavälineiden ja apuvälineiden kokeiluiltoja. Mahdollistetaan soveltavan liikunnan välineiden lainaaminen kuntalaisille. Lisätään osaamista kouluttamalla liikuntapalveluiden, seurojen ja yhdistyksien ohjaajia.

Kouvola

Tiedot koonnut: Marika Peltonen

Kouvolassa työskentelee seitsemän liikunnanohjaajaa, joista kahden nimike on erityisliikunnanohjaaja. Kaikkien liikunnanohjaajien tehtäviin kuuluu myös soveltava liikunta, jonka suunnittelusta ja toteutuksesta he vastaavat omalla toiminta-alueellaan. Kaikki kaupungin liikuntaryhmät ovat matalan kynnyksen liikuntaryhmiä, joissa huomioidaan asiakkaiden erityistarpeet. Soveltavan liikunnan ryhmiä oli vuonna 2019 yhteensä 76. Kouvolassa soveltavan liikunnan ryhmät ovat pääsääntöisesti suunnattu aikuisille ja ikääntyneille. Lapsille ja nuorille on tarjolla vain muutama uintiryhmä.

Kouvolassa haasteita luo kunnan laaja pinta-ala, joka vaikeuttaa kaikkien mahdollisuuksia osallistua pitkien etäisyyksien takia. Kaupungin liikuntatilat eivät ole esteettömiä. Lisäksi vanha kuntaliitos vaikuttaa taustalla liikuntatilojen ja seurojen alueellisuuteen. Soveltavan liikunnan yhtenäinen toimintamalli ja resurssien tasainen jakautuminen vaativat edelleen kehittämistä. Sote-palveluiden siirtyminen Kymsoten kuntayhtymälle vaikuttaa organisaatiomuutoksena, jolloin yhteistyön tekeminen toimintarajoitteisten palveluiden kanssa on haastavaa. Viestinnän puutteiden vuoksi liikuntapalveluiden tarjoaja ja asiakas eivät kohtaa. Soveltavan liikunnan palveluita on riittävästi tarjolla ikääntyneille ja aikuisille kehitysvammaisille. Myös maksuton liikuntaneuvonta toimii kaupungissa hyvin.

Kehittämistoimenpiteet

Kouvolassa soveltavan liikunnan kehittämistoimenpiteet kohdistuvat ensisijaisesti lasten ja nuorten palveluiden tarjoamiseen ja kehittämiseen. Lasten ja nuorten liikunnan kehittämisen taustalla on Kouvolan liikuntapalveluille tehty YAMK-opinnäytetyö.

1) **Lasten ja nuorten harrastaminen**
   Liikuntaseurojen ja -toimijoiden kanssa tehdään yhteistyötä erilaisten liikuntalajien kokeilutoiminnan kehittämiseksi. Liikuntakerhojen pyritään tuottamaan koulupäivän yhteydessä erityistä tukea tarvitseville lapsille ja nuorille. Liikuntaseuroista etsitään sopivia pelaajapartnereita ja avustajia, jotta lapset ja nuoret voivat liikkua inklusiivisesti yhdessä ikätovereidensa kanssa. Liikunnan harrastetoimintaa kehitetään kaupungin alueella.
2) **Ohjaustoiminnan kehittäminen**
   Liikuntaa järjestäville tahoille tarjotaan ohjaajakoulutusta sekä keinoja motivoida erityistä tukea tarvitsevia lapsia ja nuoria liikkumaan. Oppilaitosyhteistyön avulla luodaan ryhmiin parempia edellytyksiä ottaa mukaan toimintarajoitteisia liikkujia, kun apuohjaajia on ryhmissä enemmän. Seurojen palveluiden laatua kehitetään, jotta seuroissa liikkumisesta tulee entistä houkuttelevampaa.
3) **Viestinnän kehittäminen**
   Soveltavan liikunnan tapahtumissa esitellään paikallisia toimijoita ja kuntalaiset pääsevät kokeilemaan erilaisia liikuntalajeja. Liikuntatapahtumat suunnitellaan kaikille avoimiksi ja esteettömiksi. Sosiaalisen median kautta viestitään soveltavan liikunnan mahdollisuuksista näyttämällä videoiden ja kuvien kautta monipuolisesti erilaisia liikkujia. Yhteistyöverkostoa hyödynnetään viestinnässä. Lasten ja nuorten soveltavan liikunnan ryhmiä markkinoidaan yhteisellä nimellä ja harrastukset kootaan yhteen osoitteeseen kuntalaisia varten.

Lappeenranta

Tiedot koonnut: Jenni Lehti

Lappeenrannassa on neljä liikunnanohjaajaa, kuusi liikunnanohjaaja/uimavalvojaa sekä erityisliikunnanohjaaja. Soveltavan liikunnan ryhmiä ohjaavat myös tuntiohjaajat sekä vertaisohjaajat. Soveltavan liikunnan ryhmiä on viikkotasolla 23. Lapsille ja nuorille on uimaryhmiä ja liikuntakerhoja. Aikuisten palvelut on jaettu kehitysvammaisten, mielenterveyskuntoutujien ja liikuntarajoitteisten ryhmiin. Lappeenrannassa erityisryhmien uinti- ja kuntosalikortti kannustaa omatoimiseen liikkumiseen.

Hankaluutena Lappeenrannassa on soveltavan liikunnan yhteistyön vähäisyys seurojen ja yhdistyksien kanssa. Kunnassa ei ole toimivaa työryhmää, joka kehittäisi palveluita. Yhteistyö maakunnallisen Eksoten kanssa on vähäistä, eikä liikuntapalveluihin ole toimivaa palvelupolkua.

Lappeenrannassa on toteutettu asiakaskysely, jonka pohjalta kehitystyötä on hyvä tehdä. Lisäksi vertaisohjaajat ja vapaaehtoiset tekevät aktiivista työtä liikuntaryhmissä. Liikkumisen olosuhteisiin ja matalan kynnyksen liikuntapaikkoihin on panostettu ja esteettömyys on osa Lappeenrannan liikuntaolosuhteiden kehityssuunnitelmaa.

Kehittämistoimenpiteet

1) **Perustetaan soveltavan liikunnan työryhmä**
   Kootaan poikkihallinnollinen työryhmä, johon kuuluu myös kolmannen sektorin edustajia sekä toimintarajoitteisia liikkujia. Kehitetään kunnan sisäistä yhteistyötä mutta myös seurojen ja yhdistyksien välistä yhteistyötä.
2) **Lisätään soveltavan liikunnan mahdollisuuksia**
   Panostetaan erityisesti lapsien ja nuorten liikkumisen mahdollisuuksiin yhteistyössä kehityskumppaneiden kanssa. Myös omatoimista liikkumista edistetään parantamalla lähiliikuntapaikkoja sekä tuottamalla niissä matalan kynnyksen tapahtumia, jotta liikuntapaikat tulevat kuntalaisille tutuiksi. Päivitetään erityisryhmien uinti- ja kuntosalikorttien kriteerit.

3) **Soveltavan liikunnan ryhmissä liikkuu enemmän henkilöitä**
   Kehittämällä yhteistyötä saadaan toiminnasta viestittyä entistä kohdennetummin ja kuntalaiset löytävät itselleen mielekkäitä liikkumisen muotoja. Eksoten kanssa luodaan toimivat palveluketjut eri kohderyhmille.
4) **Kuntalaiset löytävät tietoa palveluista ja liikuntatilojen esteettömyydestä**
   Ajantasainen tieto seurojen, järjestöjen ja yhdistyksien järjestämästä soveltavasta liikunnasta kootaan verkkosivuille sekä muihin viestintäkanaviin. Liikuntatilojen esteettömyystiedot ovat selkeästi esillä kunnan verkkosivuilla ja liikuntatiloista tehdään Vammaiskortti-kohteita.
5) **Erityisliikunnanohjaajan työnkuva on selkeä ja ajan tasalla oleva**
   Liikunnan palvelupäällikön kanssa arvioidaan, mitkä työtehtävät ovat erityisliikunnanohjaajan vastuulla, ja miten työaika jakautuu ryhmien ohjaamisen, toiminnan kehittämisen sekä suunnittelun kesken.

Naantali

Tiedot koonneet: Heidi Suominen & vs. Marika Lineri

Naantalissa työskentelee yksi liikunnanohjaaja ja yksi soveltavan liikunnan ohjaaja, jonka työajasta 30 prosenttia muodostaa toimiminen koko kaupungin hyvinvointikoordinaattorina. Soveltavan liikunnan ryhmiä ohjaavat myös tuntiohjaajat, seurat sekä yksityiset toimijat. Apuna ryhmissä ovat myös liikunta-avustajat, kuten lähihoitajaopiskelijat sekä aktiiviset vapaaehtoiset. Liikuntapalvelut tuottavat soveltavan liikunnan palveluita yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa, esimerkiksi ratsastusta ja vesijumppaa.

Liikuntaryhmiä on tarjolla 16–20 kaudesta riippuen. Naantali tekee lähikuntien kanssa yhteistyötä, jonka ansiosta kuntalaiset voivat liikkua kaikissa lähialueen kuntien soveltavan liikunnan ryhmissä. Lapsille ja nuorille tarjotaan erilaisia harrasteryhmiä ja liikuntakerhoja, ja aikuisille on tarjolla mm. voima- ja tasapainoryhmiä sekä kuntojumppaa. Raision kunnan kanssa Naantali tuottaa uimahallipalveluita.

Naantalissa haasteena on resurssien vähyys, jonka vuoksi yhteistyö on välttämätöntä. Mahdollisten yhteistyökumppaneiden arkuus soveltavan liikunnan toimintaan vaikeuttaa palveluiden lisäämistä. Viestinnällä ei tavoiteta kaikkia kohderyhmiin kuuluvia eikä saada heitä osallistettua palveluiden suunnitteluun. Naantalin vahvuus on kuntarajat ylittävä yhteistyö ja sen tarjoaman verkoston tuki toiminnan kehittämiseksi. Saattajakortti toimii yli kuntarajojen mahdollistaen soveltavan liikunnan asiakkaiden hakeutumisen mielekkäiksi kokemiensa palveluiden pariin.

Kehittämistoimenpiteet

1) **Tietoisuuden lisääminen soveltavasta liikunnasta**
   Kehitetään viestintää soveltavasta liikunnasta kampanjoin ja pop-up -tapahtumien avulla. Viestitään mahdollisille osallistujille monipuolisesti ja yhteistyössä eri toimijoiden kanssa. Tarjotaan lajikokeiluja ryhmille ja kouluille. Kartoitetaan kumppaneiden koulutustarpeet. Tarjotaan tukea ohjaajille myös nykyisiin ryhmiin.
2) **Lisätään soveltavan liikunnan ryhmiä**
   Kartoitetaan uusien ryhmien tarpeita poikkihallinnollisesti ja pyritään tarjoamaan uusia ryhmiä myös päiväaikaan. Järjestetään kokeilukertoja seurojen kanssa muille ryhmille.
3) **Tuetaan toimintaa taloudellisesti**
   Liikuntaryhmiin osallistuminen ei voi olla ryhmien kausimaksusta kiinni, osallistumiskynnys halutaan pitää matalana. Myös soveltavan liikunnan ohjaajan työresurssia käytetään tehokkaasti, jotta vapaaehtoispohjalta toimivat seurat ja yhdistykset eivät kuormitu.
4) **Toiminnan kehittäminen yhteistyössä**
   Soveltavan liikunnan ohjaajan koordinoimat tapaamiset seurojen ja ohjaajien kesken lisäävät sitoutuneisuutta ja hyvinvointia kunnassa. Soveltava liikunta ei saa kuormittaa yhteistyökumppaneita vaan yhteistyössä keskustellaan ja jaetaan ideoita ja ajatuksia.

Oulu

Tiedot koonnut: Miia Ranta-Korpela

Oulussa on kymmenen liikunnanohjaajaa sekä 2,5 erityisliikunnanohjaajan toimea. Oulussa on 354 soveltavan liikunnan ryhmiä, joita toteutetaan myös ostopalvelutuella 74 hengen voimin. Kaupunki tarjoaa välinelainausta sekä maksuttomat tilat alle 18-vuotiaiden soveltavan liikunnan ryhmille. Liikunta-avustajakortilla tuetaan toimintarajoitteisten liikkumista kaupungin liikuntalaitoksissa.

Oulussa liikuntatilat ovat täyskäytössä, joten uusille ryhmille on hankalaa saada sopivia tiloja. Toi-

mintarajoitteiset liikkujat liikkuvat kaupungin ryhmissä ja heitä on vaikea saada mukaan urheiluseurojen toimintaan. Asiakkaat liikkuvat kohdennetuissa vammaperusteisissa liikuntaryhmissä. Oulun toimivan ostopalvelujärjestelmän avulla voidaan tarjota monipuolisesti erilaisia soveltavan liikunnan ryhmiä.

Kehittämistoimenpiteet

1) **Kehityskumppaneiden soveltavan liikunnan tarjonnan kehittäminen**
   Rohkaistaan myös kuntalaisia kokeilemaan seurojen ja yhdistyksien liikuntaryhmiä yli vammarajojen. Kehitetään kumppaneiden kanssa liikuntalajien kokeilua varten säännöllinen toimintamalli. Mahdollistetaan uusien liikuntaryhmien syntyminen seuroihin, jotka eivät vielä tarjoa soveltavaa liikuntaa.
2) **Yhteistyön lisääminen**
   Kehitetään oppilaitosten kanssa tehtävää yhteistyötä. Mahdollistetaan erityistä tukea tarvitsevien lasten ja nuorten liikkuminen Harrastamisen Suomen mallissa etsivällä toiminnalla. Kehitetään yhteistyöllä alueellisia monilajikerhoja lapsille ja nuorille.
3) **Viestinnän kehittäminen**
   Lisätään tiedottamista soveltavan liikunnan toimijoille ja toimintarajoitteisille liikkujille. Pilotoidaan kuntoilijan päiväkorttia ja liikuntaluuripalvelua kuntalaisille.
4) **Liikuntapalveluiden toiminnan kehittäminen**
   Kehitetään ostopalveluetua selkeämmin myös soveltavan liikunnan tarjontaa edistäväksi. Yhdenmukaistetaan tilastointia tarkoituksenmukaiseksi. Tarkastellaan ulkokuntoilupuistoja esteettömyyden näkökulmasta. Uudet tuotteet, kuten ulkojumpat sekä etäjumpat toimintarajoitteisille sekä ohjaajien kouluttaminen.

Pirkkala

Tiedot koonnut: Piia Tuomi-Osmo

Pirkkalassa on kolme liikunnanohjaajaa, liikuntakoordinaattori sekä erityisliikunnanohjaaja. Soveltavan liikunnan ryhmiä on 20. Lapsille ja nuorille tarjolla on vesiliikuntaa ja perheliikuntaa. Aikuisille suunnatut ryhmät tarjoavat vesiliikuntaa, jumppia sekä palloilua. Pirkkalan opisto täydentää soveltavan liikunnan tarjontaa mm. kehonhuollon ja joogan muodossa.

Pirkkalassa haasteena on ohjaajien kokemattomuus soveltavan liikunnan ryhmien ohjaamisesta. Soveltavan liikunnan yhteistyötä kunnan ja liikunta- ja urheiluseurojen välillä ei ole aikaisemmin tehty. Pirkkalassa on hyvät esteettömät liikuntatilat ja monipuoliset ulkoliikuntapaikat. Erityisopetusta tarjoavan koulun liikuntatilat ovat esteettömät, jolloin liikuntamahdollisuuksia voidaan tarjota oppilaille koulupäivän yhteydessä tai sen jälkeen.

Kehittämistoimenpiteet

1) **Yhteistyön kehittäminen**
   Soveltavan liikunnan kehittämiseksi tehdään enemmän yhteistyötä paikallisten liikunta- ja urheiluseurojen, yhdistyksien ja järjestöjen kanssa. Kuntaan perustetaan hankkeen aikana soveltavan liikunnan työryhmä. Tiedonkulku palveluntarjoajien ja kohderyhmien välillä paranee. Kuntaan luodaan toimintamalli kaikille avoimen liikunnan toteuttamiseksi, jota koordinoi erityisliikunnanohjaaja.
2) **Soveltavan liikunnan palvelut kehittyvät kunnassa**
   Kehityskumppaneiden palvelutarjonnasta löytyy liikuntamahdollisuuksia toimintarajoitteisille. Toimintarajoitteisten liikkujien määrät kasvavat seuroissa, yhdistyksissä ja järjestöissä. Kunnan soveltavan liikunnan palveluiden käyttäjämäärä kasvaa. Soveltavan liikunnan palveluiden tilastointia kehitetään.
3) **Osaamisen kehittäminen**
   Tuetaan liikunnanohjaajien ja kehityskumppaneiden soveltavan liikunnan osaamista koulutuksilla.

Rovaniemi

Tiedot koonnut: Katriina Merkkiniemi

Rovaniemellä on kolme liikuntakoordinaattoria, joilla jokaisella oma vastuualue. Soveltavasta liikunnasta vastaa yksi koordinaattori, ja viisi tuntiohjaajaa ohjaa ryhmiä. Soveltavan liikunnan ryhmiä on 37. Rovaniemi tukee erityisyhdistyksien toimintaa tarjoamalla liikuntatilat maksuttomasti käyttöön sekä ohjaamalla toiminta-avustusta soveltavalle liikunnalle. Omatoimista liikuntaa varten on olemassa avustajakortti.

Rovaniemellä soveltavan liikunnan toiminnan kehittämisen haasteina ovat ohjaajaresurssit, jotka ovat haavoittuvaiset sekä soveltuvien liikuntatilojen vähäisyys. Paikallisten oppilaitosten kanssa tehdään yhteistyötä esimerkiksi soveltavassa uinnissa, jossa fysioterapiaopiskelijat toimivat avustajina. Liikunta-

alan opiskelijoita on kaupungilla hyvin harjoittelujaksoilla.

Kehittämistoimenpiteet

1) **Yhteistyön lisääminen kehityskumppaneiden kanssa**
   Seurojen aktivointi soveltavan liikunnan järjestämisestä eri ikäryhmille. Urheiluseurojen kanssa on aloitettu monilajikerhon pilotointi yhteistyössä Lapin Liikunnan kanssa. Kunta tukee seuroja toiminnan käynnistämisessä avustuksien ja tilojen kautta. Soveltavan liikunnan toimintojen vakiinnuttaminen seuroihin. Kunnan tuki seuroille ohjaajakoulutuksien muodossa.
2) **Yhteistyötä poikkihallinnollisesti kunnan sisällä**
   Vammaisneuvoston kanssa tehdään yhteistyötä mm. kokemusasiantuntijoina koulutuksissa ja toiminnan suunnittelussa. Yhteistyötä myös sosiaali- ja terveyspalveluiden ja opetustoimen kanssa kehitetään, jotta soveltava liikunta on mukana Harrastamisen Suomen malli -hankkeessa. Osallistutaan erilaisten liikuntatapahtumien järjestämiseen kunnan eri hallinnonalojen yhteistyöllä. Liikuntatilojen esteettömyyttä kehitetään.
3) **Soveltavan liikunnan viestintä on yhteistä**
   Soveltavan liikunnan toiminnasta viestiminen on näkyvää ja kohderyhmän tavoittavaa. Lisätään kuntalaisten tietoa soveltavasta liikunnasta poikkihallinnollisella yhteistyöllä. Liikunnan aluejärjestön kanssa yhteistyö viestinnässä seuroille ja yhdistyksille.

Tampere

Tiedot koonneet: Piia Heinonen & Sari Helminen

Tampereen kaupungin palveluksessa työskentelee 35 liikunnanohjaajaa, joista 12 osallistuu viikoittain soveltavan liikunnan ryhmien ohjaamiseen. Soveltavan liikunnan ryhmiä Tampereella on tarjolla viikoittain 63. Lapsille ja nuorille on tarjolla vesiliikuntaa, aikuisille erilaisia diagnoosipohjaisia ryhmiä ja yli 75-vuotiaille ikääntyneiden liikuntaryhmät. Omatoimisen liikunnan tueksi tarjolla on erityisuimakortti. Yhteistyötä soveltavan liikunnan palveluiden tarjoamisessa tehdään perusopetuksen kanssa.

Liikuntapalveluiden avustukset seuroille ja yhdistyksille sekä ostopalvelut tarjoavat monipuolisia liikuntamahdollisuuksia. Kaupungin järjestämien omien soveltavan liikunnan ryhmien osalta kysyntä ja tarjonta on melko hyvin tasapainossa. Suurimmat haasteet soveltavan ja kaikille avoimen liikunnan toteuttamisessa Tampereella ovat tilojen riittävyys ja ohjaajakapasiteetti.

Kehittämistoimenpiteet

1) **Positiivinen asenneilmapiiri kaikille avoimen liikuntatoiminnan järjestämiseksi**
   Kuntatasolla kaupunki tukee toimintaa mahdollistamalla esteettömät liikuntapaikat ja -mahdollisuudet. Yhteistyö kehityskumppaneiden kanssa toiminnan järjestämisessä.
2) **Soveltavan liikunnan liikunnanohjaajien työnkuvan päivittäminen**
   Erityisliikunnanohjaajien työtehtävät ja työajan jakautuminen eri osa-alueille on kirjattu yhdessä liikuntajohtajan ja johtavan liikunnanohjaajan kanssa. Työnkuvaa tarkastellaan säännöllisesti.
3) **Soveltavan liikunnan yhteistyön kehittäminen**
   Liikuntapalvelujen sekä seurojen ja yhdistysten soveltavan liikunnan tarjonnan lisääminen ja tietoisuuden sekä monikulttuurisuuden edistäminen. Vuosittain tilastoidaan soveltavan liikunnan ryhmissä liikkuvien henkilöiden määrää ja seurataan sen muutosta. Soveltavan liikunnan liikunta- ja koulutustapahtumien järjestäminen yhteistyössä seurojen ja yhdistyksien kanssa.
4) **Viestinnän ja markkinoinnin tehostami**nen
   Toimintarajoitteiset asiakkaat löytävät helposti tietoa eri tahojen järjestämästä soveltavasta liikunnasta ja liikuntatilojen esteettömyydestä. Viestinnän välineinä Liikkuva Tampere -lehti sekä liikuntapalvelujen omien verkkosivujen päivitys.
5) **Soveltavan liikunnan poikkihallinnollinen työryhmä aloittaa toiminnan**
   Lisätään ymmärrystä liikunnan merkityksestä kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. Yhteistyön tekeminen konsernihallinnon ja avokuntoutuksen palveluketjun kanssa.

4. Erityisliikunnanohjaajien nykyinen työnkuva

SLKK-hankkeessa kerättiin maalis-huhtikuussa 2021 kuntien erityisliikunnanohjaajilta tietoa heidän nykyisistä työtehtävistään sekä koronan vaikutuksista menneeseen vuoteen. Aineisto kerättiin verkkokyselyllä, joka jaettiin erityisliikunnanohjaajien verkostokirjeen yhteydessä. Lisäksi kyselyä jaettiin kohdennetuin henkilökohtaisin sähköpostiviestein ja Facebookin Soveltavan liikunnan foorumilla. Vastauksia kyselyyn saatiin yhteensä 58, joka on varsin kattava, sillä erityisliikunnanohjaajia työskentelee kunnissa päätoimisesti hiukan yli 200 (Ala-Vähälä 2018).

Vastaajien määrä jakautui maakunnittain seuraavasti: Uusimaa 10, Varsinais-Suomi 6, Kanta-Häme 5, Pohjois-Karjala 5, Satakunta 4, Pirkanmaa 4, Etelä-Pohjanmaa 4, Pohjois-Pohjanmaa 4, Etelä-Karjala 3, Lappi 3, Päijät-Häme 2, Keski-Suomi 2, Pohjanmaa 2, Pohjois-Savo 1, Kainuu 1, Etelä-Savo 1. Kymenlaakso 0, Keski-Pohjanmaa 0 ja Ahvenmaa 0. Alueellinen jakautuminen kertoo kuntien määristä alueilla, mutta myös niiden koosta, sillä pienissä kunnissa vastuu soveltavan liikunnan järjestämisestä on voitu yhdistää muihin työtehtäviin eri toimialojen kesken tai soveltavan liikunnan palveluita on hankittu ulkopuoliselta palveluntarjoajalta, joita kyselyllä ei ole tavoitettu (ks. Ala-Vähälä 2018).

4.1 Nimikkeet ja koulutus

Vastaajista 62 prosenttia (n = 36) työskentely ohjaajanimikkeellä, kuten liikunnanohjaajana tai erityisliikunnanohjaajana. Soveltavan liikunnan tila kunnissa 2017 (Ala-Vähälä 2018) raportin mukaan liikunnanohjaaja tai liikuntaneuvoja nimikkeellä soveltavan liikunnan töitä teki 41 prosenttia. Koordinaattoreina, kuten liikuntakoordinaattori tai erityisliikunnan koordinaattori nimikkeellä työskenteli 14 prosenttia, kun 2017 kunnissa vastaava luku oli 9 prosenttia. Suunnittelijoina, kuten liikunnansuunnittelija tai erityisliikunnan suunnittelijan nimikkeellä työskenteli 14 prosenttia, kun 2017 kunnissa vastaava luku oli 10 prosenttia. Muita soveltavan liikunnan nimikkeitä vastaajien keskuudessa olivat liikuntasihteerit 3 prosenttia ja liikuntaneuvoja 3 prosenttia.

Vastanneiden yleisin pohjakoulutus soveltavan liikunnan tehtäviin oli ammattikorkeakoulututkinto liikunnanohjauksesta, 55 prosenttia (n = 32). Toiseksi yleisin pohjakoulutus oli opistotasoinen tutkinto liikunnanohjauksesta, jota ei enää järjestetä, 21 prosenttia. Nämä kaksi koulutusta rinnastetaan myös toisiinsa, sillä opistotasoinen liikunnanohjauksen tutkinto edelsi ammattikorkeakoulututkintoa. Yhteensä siis liikunta-alan opisto- tai ammattikorkeakoulutasoisen pohjakoulutuksen oli suorittanut 76 prosenttia.

Pohjakoulutusta tilastoidessa otettiin huomioon vastaajan korkein suorittama pohjakoulutus, sillä vastauksissa painottui esimerkiksi nykyinen liikuntaneuvojan tutkinnon (toisen asteen koulutus) ja ammattikorkeakoulututkinnon yhdistelmä. Muita vastaajien mainitsemia koulutuksia olivat erilaiset sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinnot, kuten fysioterapeutti 16 prosenttia, ylempi ammattikorkeakoulututkinto (liikunta-alan tai sosiaali- ja terveysalan) 5 prosenttia sekä yliopistotasoinen maisterikoulutus 2 prosenttia. Kolmella prosentilla vastaajista ei ollut mitään alalle soveltuvaa pohjakoulutusta.

4.2 Työtehtäviin käytettävissä oleva työaika

Erityisliikunnanohjaajien raportoinnin perusteella heidän käyttämänsä työaika soveltavan liikunnan erilaisiin työtehtäviin eroaa Soveltavan liikunnan tilanne kunnissa 2017 raportoiduista tiedoista. Suurin muutos verrattuna vuoteen 2017 on tapahtunut ryhmien ohjauksessa, sillä vuonna 2017 raportoitiin 55 prosenttia työajasta käytettävän ryhmien ohjaukseen (Ala-Vähälä 2018), kun kevään 2021 kyselyyn vastanneet ilmoittivat ryhmien ohjauksen vievän ajan olevan 34 prosenttia kokonaistyöajasta (kuvio 1). Ryhmien ohjaus on yhä aikaa vaativin yksittäinen työtehtävä, mutta siihen käytettävä aika on pienentynyt merkittävästi. Covid-19-pandemia ei selitä yksin ryhmien ohjaukseen käytetyn ajan vähenemistä. Vastaajilta kysyttiin liikunnanohjauksen tuntimääriä arvioitaessa ohjaustuntien määrää ennen covid-19-pandemiaa (ka 8h) ja pandemian aikana (ka 3h).

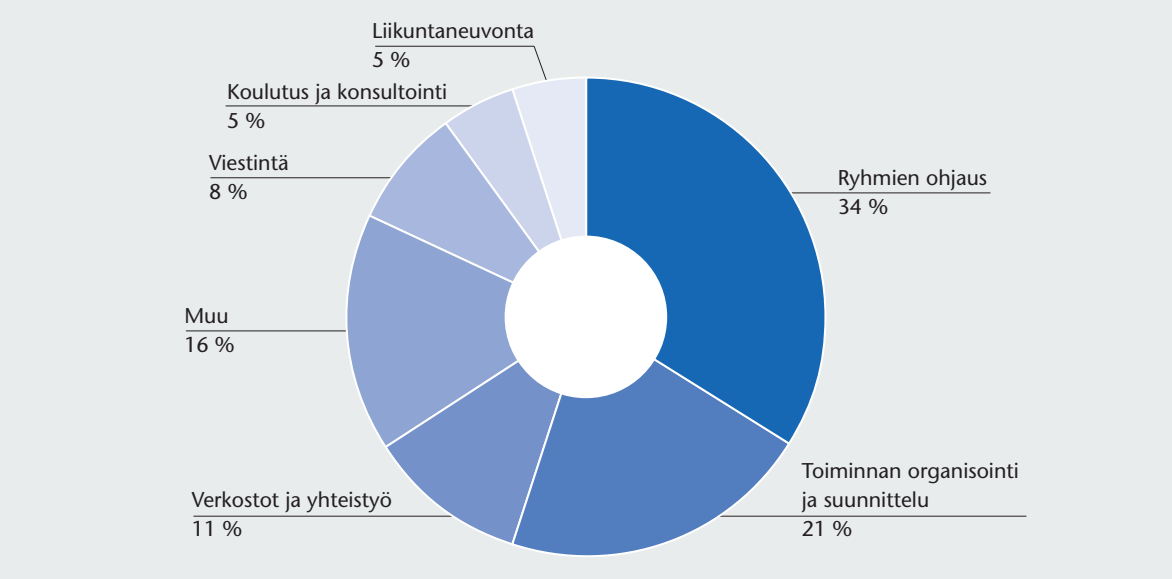

Kuvio 1. *Soveltavan liikunnan työajan jakautuminen vastaajien raportoimana.*

Uutena työtehtävänä kyselyssä arvioitiin verkostotyöskentelyyn ja yhteistyöhön käytettyä aikaa, jota ei ole erikseen otettu huomioonvuoden 2017 soveltavan liikunnan työtehtävänä. Verrattaessa erityisliikunnanohjaajien itse raportoimaa työajan jakautumista uuteen Soveltavan liikunnan tilanne kunnissa 2020 -raporttiin (Ala-Vähälä 2021) havaitaan, että kyselyyn vastanneiden kuntien osalta erityisliikunnanohjaajan käyttämä aika ryhmien ohjaukseen (34%) on vähäisempää kuin valtakunnallinen keskiarvo (51%). Kyselyyn vastanneiden osalta kohtaan ”muut soveltavan liikunnan työtehtävät” ovat lisääntyneet samassa suhteessa kuin ryhmien ohjaus on vähentynyt. Muiden työtehtävien osalta eroa ei ole merkittävästi erityisliikunnanohjaajien ja valtakunnallisten tulosten osalta.

Covid-19 on rajoittanut erityisesti soveltavan liikunnan ryhmien toimintaa, sillä kuntien hallinnoimat liikuntatilat ovat olleet suljettuina. Keskimäärin vastaajien kunnissa ennen covid-19-pandemiaa soveltavan liikunnan ryhmiä on ohjattu viikoittain 23 tuntia kun korona-aikana ryhmiä on ohjattu viikoittain 14 tuntia. Tuntimäärät ovat vähentyneet keskimäärin 18 tuntia (taulukko 2), isommissa kunnissa reilusti tätä enemmänkin.

Soveltavan liikunnan ryhmien määrien kehitystä on seurattu vuodesta 2005 alkaen, jolloin soveltavan liikunnan ryhmiä on ollut 9,7 tuntia/10 000 asukasta kohti. Vuoden 2017 osalta ryhmiä oli 13,2 tuntia/10 000 asukasta kohti (Ala-Vähälä 2018) ja uusin tulos vuoden 2020 osalta on 29,9 tuntia/10 000 asukasta kohden (Ala-Vähälä 2021). Ohjattujen tuntien määrä näyttäisi voimakkaasti nousseen, mutta tulokseen vaikuttaa se, että muutamassa pienehkössä kunnassa soveltavan liikunnan palveluiden lisääminen on muuttanut suhdelukuja voimakkaasti (Ala-Vähälä 2021).

Taulukko 2. *Covid-19-pandemian vaikutus soveltavan liikunnan tuntimääriin.*

Muutos tuntimäärissä	Kuntien lukumäärä
Vähentynyt yli 15 h	15
Vähentynyt 6–15 h	18
Vähentynyt 5 h tai alle	11
Ei muutosta	6
Kasvanut	2

Kuntien soveltavan liikunnan työtehtävien osalta 81 prosenttia vastaajista kertoi, että heillä on ollut tavallisista työtehtävistään poikkeavia työtehtäviä covid-19-pandemian aikana. Soveltavan liikunnan ryhmien ollessa tauolla kuntien erityisliikunnanohjaajista 76 prosenttia on ollut muita työtehtäviä liikuntapalveluissa ja 26 prosenttia on ollut siirrettynä muihin työtehtäviin kunnan sisällä, kuten varhaiskasvatukseen, iäkkäiden asumispalveluihin tai sosiaali- ja terveysalan muihin tehtäviin. Vastaajista 2 prosenttia raportoi, että on ollut lomautettuna covid-19-pandemian aikana.

4.3 Soveltavan liikunnan ryhmät ja yhteistyö

Soveltavan liikunnan ryhmiä tilastoidessa jokaisella kunnalla on omat käytäntönsä. Joissakin kunnissa ryhmät jaotellaan ikäperusteisesti, jolloin myös iäkkäiden liikuntaryhmät ovat mukana soveltavan liikunnan ryhmätilastoissa, toisissa kunnissa tilastointi tapahtuu sairaus- tai vammaperusteisten ryhmien tai soveltavan liikuntamuodon mukaan (Ala-Vähälä 2018). Kyselyyn vastanneiden soveltavan liikunnan työntekijöiden mukaan heidän kunnissaan soveltavan liikunnan ryhmiksi tilastoidaan yleisimmin ikääntyneiden ryhmät, joissa toimintakyky on heikentynyt (82 %), diagnoosipohjaiset liikuntaryhmät (76 %) ja toimintakyvyn mukaan järjestetyt liikuntaryhmät (66 %). Taulukossa 3 on esitelty yksityiskohtaisemmin kunnissa tilastoitavat soveltavan liikunnan ryhmät.

Ryhmien lukumäärät kasvavat, mutta samalla soveltavan liikunnan työtehtävien osalta ryhmien ohjaamisen osalta käytetty aika näyttää erityisliikunnanohjaajien osalta laskeneen. Vaikuttaa siltä, että liikuntapalveluiden tuottamiseen käytetään kunnissa enemmän yhteistyökumppaneita soveltavan liikunnan järjestämiseksi. Yhteistyökumppanuus voi tarkoittaa kunnissa erilaisia asioita, kuten esimerkiksi tila-avustuksia, ostopalvelutukea ryhmien ohjaamiseen, markkinointitukea tai ilmoittautumisten hoitamista liikuntapalveluiden puolella.

Yhteistyökumppanuuden osalta on olennaista tarkastella, kuinka paljon kunnilla on kumppaneita soveltavan liikunnan järjestämiseksi. Kyselyyn vastanneista 79 prosenttia kertoi, että liikuntapalveluilla on kumppaneita soveltavan liikunnan järjestämiseksi. Kysyttäessä tarkemmin kumppaneista, jakautuivat ne pääosin liikunta- ja urheiluseuroihin (84 %) ja vammais- ja kansalaistoiminnan yhdistyksiin (73 %). Tarkemmin yhteistyökumppanit ja niiden osuudet vastaajien kunnissa on esitelty taulukossa 4.

Taulukko 3. *Soveltavan liikunnan ryhmiksi tilastoidut ryhmät kunnissa.*

Ryhmä	Maininnat	Prosenttiosuus
Ikääntyneiden ryhmät, joissa toimintakyky on heikentynyt	46	82
Diagnoosipohjaiset liikuntaryhmät	44	76
Toimintakyvyn mukaan järjestetyt ryhmät	37	66
Soveltavat liikuntalajit	25	45
Ikääntyneiden ryhmät, joissa toimintakyky ei ole merkittävästi heikentynyt	22	39
Kevennetyt ryhmät	20	36
Yhteistyöryhmät tai ostopalveluna tuotetut ryhmät	18	31
Ikäperusteiset ryhmät	14	24
Lasten ja nuorten ilmaiset tai matalan kynnyksen liikuntaryhmät	13	23
BMI tai painonhallintaa tukevat ryhmät	9	16
Kaikille avoimet liikuntaryhmät	8	14
Muut, kuten vertaisohjatut tai omatoimiryhmät	3	5

Taulukko 4. *Soveltavan liikunnan kumppanit kunnissa.*

Toimija	Maininnat	Prosenttiosuus
Liikunta- ja urheiluseurat	38	84
Vammais- ja kansalaistoiminnan yhdistykset	33	73
Kunnan eri toimialat	13	29
Yksityinen palveluntarjoaja	10	22
Kansalaisopisto	9	20
Eläkeläisjärjestö	7	16
Asumispalvelut	4	9

4.4 Erityisliikunnanohjaajien työtehtävien arvostus

Vastaajilta kysyttiin Ecclesin odotusarvoteoriaa (1983) mukaillen kuinka tärkeänä, hyödyllisenä sekä mielenkiintoisena he pitävät eri työtehtäviään. Oppimismotivaatioteorian pohjalta voidaan analysoida vastaajien käsitystä työtehtävien arvostuksen näkökulmasta, joka luo pohjaa työtehtävien menestyksekkääseen hoitamiseen. Arvostus työtehtäviä kohtaan jaetaan kiinnostukseen tehtävää kohtaan (mielenkiinto), tehtävän henkilökohtaiseen tärkeyteen (tärkeä) sekä sen hyötyarvoon tulevaisuudessa (hyödyllinen).

Erityisliikunnanohjaajat arvostavat yleensä omaa työtään ja siihen kuuluvia tehtäviä (kuvio 2). Tärkeimpiä työtehtäviä erityisliikunnanohjaajien mielestä olivat toiminnan organisointi ja suunnittelu, verkostot ja yhteistyö, viestintä ja ryhmien ohjaus. Mielenkiintoisimmiksi koettiin toiminnan organisointi ja suunnittelu, verkostot ja yhteistyö sekä ryhmien ohjaus. Hyödyllisimpiä olivat toiminnan organisointi ja suunnittelu, ryhmien ohjaus, verkostot ja yhteistyö sekä viestintä.

Työtehtäväkohtaisia arvostuksen liittyviä eroja oli mielekästä tarkastella, sillä kyselyyn vastanneiden erityisliikunnanohjaajien työtehtävät vaihtelivat kunnissa merkittävästi. Tehtäväkohtaista tarkastelua varten ristiintaulukoinnissa vastaajat jaettiin ryhmiin sen perusteella, kuinka paljon he ovat arvioineet käyttävänsä prosentuaalisesti työaikaa kyseiseen työtehtävään. Taulukoissa pystyakselilla on kuvattu prosentuaalinen työaika sekä vastaajamäärät ja vaaka-akselilla väittämien keskiarvo (asteikolla 1–5) vastaajien osalta. Tarkasteltaessa yksityiskohtaisemmin työtehtäviä, havaittiin pieniä eroja vastaajien ja työtehtävien välillä.

Erityisliikunnanohjaajien kesken työajan jakautuminen eri työtehtävien osalta vaihteli suuresti. 19 prosenttia Vastaajista 19 prosenttia ei käyttänyt työ-

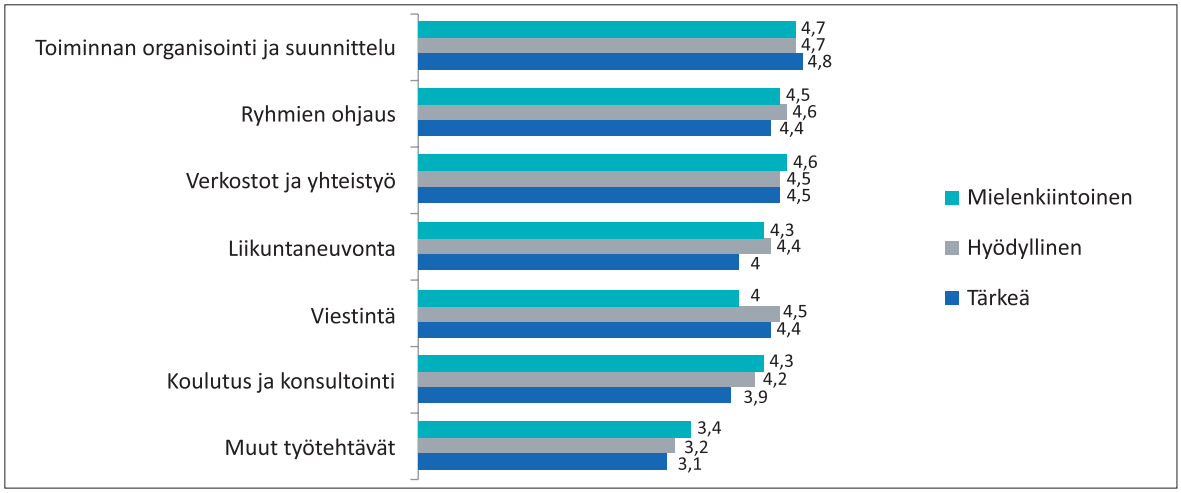

Kuvio 2. *Erityisliikunnanohjaajien arvostus omia työtehtäviään kohtaan.*

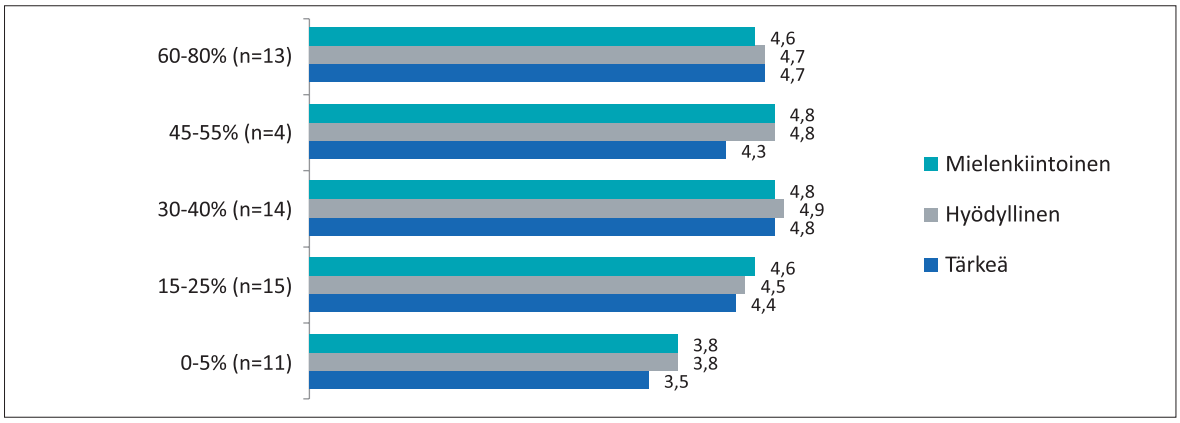

Kuvio 3. *Ryhmien ohjaamisen arvostus vastaajien kesken.*

aikaansa juuri ollenkaan soveltavan liikunnan ryhmien ohjaamiseen, kun taas 29 prosenttia vastaajista arvioi noin puolet tai enemmän työajastaan kuluvan ryhmien ohjaamiseen. Vastaajat kokivat soveltavan liikunnan ryhmien ohjauksen ensisijaisesti hyödylliseksi (kaikkien vastaajien ka 4,6). Soveltavan liikunnan ryhmien ohjaamiseen käytetyllä työajalla ja ryhmien ohjauksen arvostuksella näyttäisi olevan merkitystä, sillä ne vastaajat, jotka eivät ohjaa soveltavan liikunnan ryhmiä eivät myöskään arvosta ryhmien ohjausta työtehtävänä yhtä korkealle kuin ne vastaajat, joiden työajasta merkittävä osa käytetään soveltavan liikunnan ryhmien ohjaamiseen (kuvio 3). Ryhmien ohjaaminen on ollut erityisliikunnanohjaajien ydintyötehtäviä ja on hienoa havaita, että työntekijät arvostavat soveltavan liikunnan ryhmien ohjaamista. Arvostuksessa ei ole selkeää eroa eri tuntimääriä ryhmiä ohjaavien erityisliikunnanohjaajien välillä.

Erityisliikunnanohjaajat pitävät tärkeänä työtehtävänä soveltavan liikunnan organisointia ja suunnittelua (kaikkien vastaajien ka 4,8). Ne erityisliikunnanohjaajat, jotka eivät käytä työaikaansa soveltavan liikunnan organisointiin ja suunnitteluun arvostavat työtehtävää lähes yhtä paljon kuin työaikaansa siihen enemmän käyttävät (kuvio 4). Tämä voidaan tulkita niin, että erityisliikunnanohjaajan työaikaan toivotaan sisällytettävän myös organisointia ja suunnittelua. Erityisliikunnanohjaajista ne, keiden työaikaa kuuluu prosentuaalisesti eniten organisointiin ja suunnitteluun pitävät myös näitä työtehtäviä hyödyllisimpinä ja tärkeimpinä verrattuna muihin vastaajiin. Työtehtävänä organisointia ja suunnittelu sisältää vastaajien mukaan yleisimmin soveltavan liikunnan ohjattujen tuntien sisältöjen suunnittelua kauden aikana ja kauden ulkopuolella ohjattujen ryhmien tilavaraukset, ilmoittautumiset sekä tilastoin-

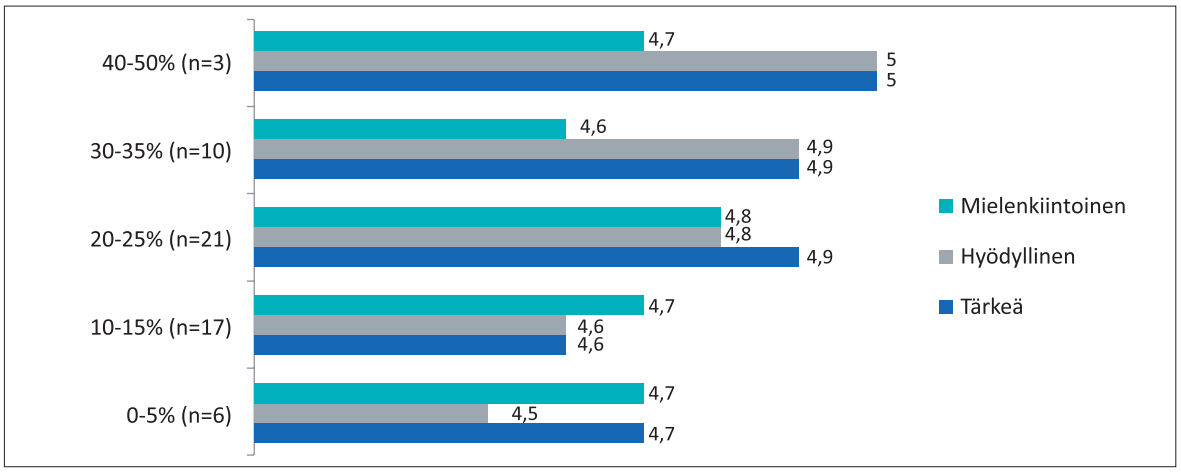

Kuvio 4. *Organisoinnin ja suunnittelun arvostus vastaajien kesken.*

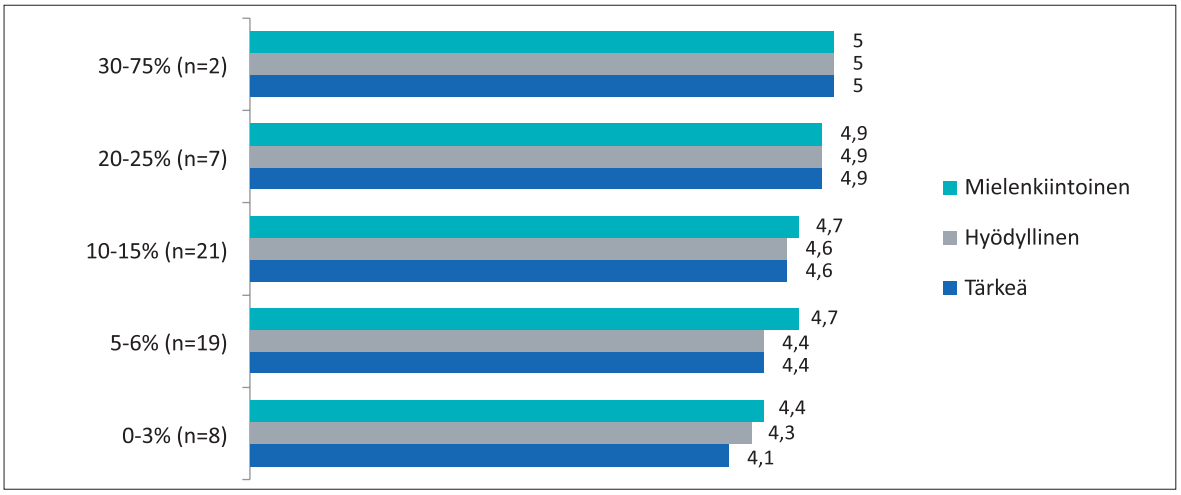

Kuvio 5. *Yhteistyön arvostus vastaajien kesken.*

nit. Laadukkaasti toteutettujen soveltavan liikunnan ohjattujen ryhmien lähtökohtana on, että ohjaajilla on mahdollisuus suunnitella tuntien sisältöä.

Erityisliikunnanohjaajien mielestä verkostoissa toimiminen ja yhteistyön tekeminen soveltavan liikunnan osalta on ensisijaisesti mielenkiintoista (vastaajien ka 4,6). Yhteistyöhön käytettyä työaikaa arvostavat enemmän ne erityisliikunnanohjaajat, joiden työtehtäviin se kuuluu (kuvio 5). Yleisimmin erityisliikunnanohjaajista yhteistyöhön käytetään työajasta 10–15 prosenttia, mutta suurin osa (46 %) vastaajista käyttää yhteistyöhön alle 7 prosenttia työajastaan. Vastaajat ovat tunnistaneet soveltavan liikunnan yhteistyön merkityksen kunnan liikuntapalveluiden tuottamisessa. Verkostotyöskentely ja yhteistyön tekeminen soveltavan liikunnan osalta on uusin työtehtävä erityisliikunnanohjaajien työajassa. Erityisliikunnanohjaajien voi olla vielä vaikea arvioida yhteistyön merkitystä, koska kokemuksia yhteistyön tekemisestä on kertynyt erityisliikunnanohjaajille vasta vähän. Yhteistyöhön käytettyä työaikaa arvioidaan myös ensimmäistä kertaa Soveltavan liikunnan tila kunnissa (2021) -raportissa.

Erityisliikunnanohjaajien mielestä liikuntaneuvonta on ensisijaisesti hyödyllistä (vastaajien ka 4,4). Erityisliikunnanohjaajista 36 prosenttia ei anna liikuntaneuvontaa, mutta he kokevat silti neuvonnan hyödylliseksi ja mielenkiintoiseksi (kuvio 6). Tuloksista voidaan päätellä, että erityisliikunneuvonta olisi tärkeää sisällyttää heidän työtehtäviinsä. Tällä hetkellä liikuntaneuvontaa sisältyy erityisliikunnanohjaajien työtehtäviin varsin vähän, sillä 74 prosentilla vastaajista työaikaa liikuntaneuvonnan parissa kului 5 prosenttia tai alle.

Soveltavan liikunnan viestinnän tehtävät ovat vastaajien mielestä ensisijaisesti hyödyllisiä (vastaa-

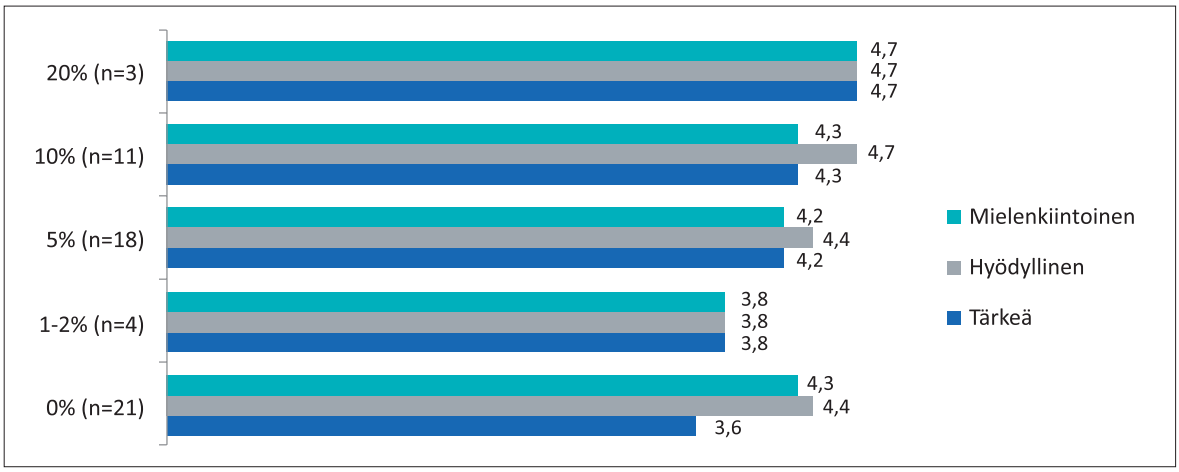

Kuvio 6. *Liikuntaneuvonnan arvostus vastaajien kesken.*

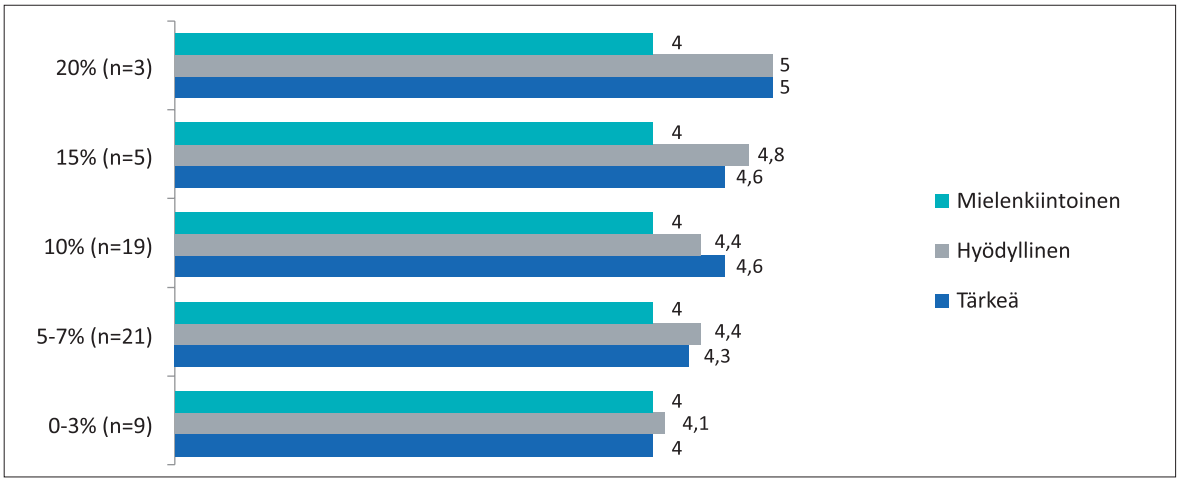

Kuvio 7. *Viestinnän arvostus vastaajien kesken.*

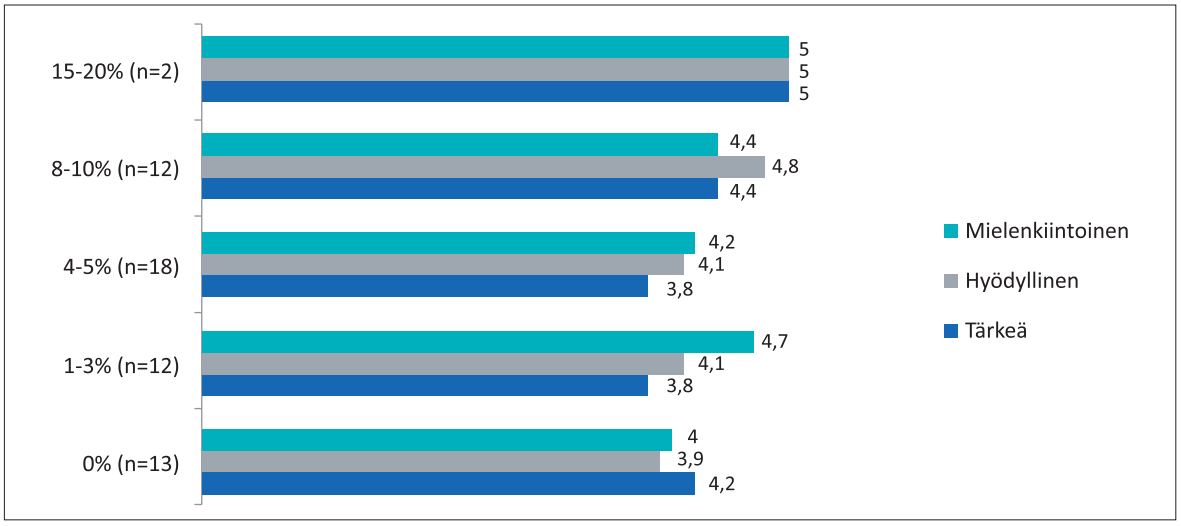

Kuvio 8. *Kouluttamisen arvostus vastaajien kesken.*

jien ka 4,5). Viestintää arvostavat erityisesti ne erityisliikunnanohjaajat, jotka tekevät viestintää enemmän työtehtävinään muihin verrattuna (kuvio 7). Viestintä on kaikista työtehtävistä vähiten kiinnostava vastaajien keskuudessa (vastaajien ka 4,0), mikä saattaa johtua siitä, ettei viestintä kuulu erityisliikunnanohjaajien ydintyötehtäviin, eikä heillä ole erillistä koulutusta viestintään. Lisäksi viestintää tehdään yleensä yhteistyössä muiden työntekijöiden kanssa ja kunnan viestintäohjeiden mukaisesti.

Erityisliikunnanohjaajien mielestä kouluttaminen ja konsultointi eivät ole niin tärkeitä työtehtäviä (vastaajien ka 3,9) kuin muut edellä esitellyt tehtävät. Kouluttamisen ja konsultoinnin työtehtävät ovat myös vieraita erityisliikunnanohjaajille, sillä 74 prosenttia vastaajista raportoi käyttävänsä työaikaansa 5 prosenttia tai alle kouluttamiseen (kuvio 8). Merkittäviä eroja kouluttamisen arvostuksessa ei ollut vastaajien välillä. Erityisliikunnanohjaajat ovat kuitenkin motivoituneita myös mahdollisia uusia työtehtäviä kohtaan, sillä kouluttamista ja konsultointia pidetään mielenkiintoisena (vastaajien ka 4,3).

4.5 Visio tulevaisuuden työtehtävistä

Kyselyyn vastanneita erityisliikunnanohjaajia pyydettiin kertomaan vapaasti omista toiveistaan ja ajatuksistaan erityisliikunnanohjaajien työstä tulevaisuudessa. Vastaajille ei annettu valmiita teemoja tai aiheita liittyen kysymykseen ja vastauksia saatiin 45. Vastauksia analysoitiin laadullisella sisällönanalyysillä. Seuraavat kohdat on koottu vastauksista:

Erityisliikunnan resurssit henkilöstön osalta

Työtehtävien hoitamista varten toiveena olisi saada työpari, jonka kanssa jakaa ohjaus- ja suunnittelutyötä. Vastaajat tiedostavat, ettei kunnan talous mahdollista lisäresursseja, vaikka soveltavan liikunnan osalta resurssitarve on tunnistettu. Työtehtävien uudelleenorganisoinnilla ja vastuun jakamisella olemassa olevan henkilöstön kesken olisi kuitenkin mahdollista tasata työkuormaa. Kaikkien kunnan liikunnanohjaajien toivotaan ohjaavan ryhmiä vauvasta vaariin ja erityisryhmien integroituvan näihin liikuntaryhmiin.

Soveltavan liikunnan ryhmien ohjaus on mielekästä

Soveltavan liikunnan ryhmien ohjauksen osuus erityisliikunnanohjaajien työajasta on vähentynyt verrattuna vuoteen 2017 (Ala-Vähälä 2018). Vastaajien mielestä kentän tuntemus on tärkeää ja siksi ryhmien ohjaamisesta ei tule luopua kokonaan. Kuitenkin on tärkeää pohtia, kuinka tehokkaasti työaikaa käytetään ja millaisia mahdollisuuksia sen käyttämiseen olisi, jos ryhmät eivät olisi pääosassa työtehtäviä. Ryhmien ohjaamiseen käytetyn ajan koetaan olevan pois suoraan muista tärkeistä työtehtävistä.

Yhteistyötä hallinnonalojen välillä ja kuntarajat ylittäen seuroja unohtamatta

Tietynlaiset uudet palvelumallit, kuten soveltava liikuntaneuvonta, vaativat jo kehitysvaiheessa kunnan eri hallinnonalojen välistä yhteistyötä. Kuntien poikkihallinnolliset hyvinvointi- tai liikuntaohjelmat edistävät yhteistyötä soveltavan liikunnan palvelui-

den kehittymistä. Liikuntapalveluiden tunnistaminen erityisesti sosiaali- ja terveyspalveluiden puolesta merkittävänä kumppanina vaatii aikaa yhteistyölle. Erityisliikunnanohjaajien osaamista hyödynnetään kunnissa vaihtelevasti ja toiveena olisi, että heidän osaamisensa tunnistettaisiin myös muissa yhdenvertaisuutta ja esteettömyyttä käsittelevissä kunnan hankkeissa.

Kuntien liikuntapalveluiden tarjoamisessa tulee tehdä yhteistyötä naapurikuntien kanssa, jotta soveltavan liikunnan osalta voidaan tarjota monipuolisesti erilaisia liikkumismahdollisuuksia. Erilaiset lajikokeilut on syytä tarjota kuntien yhteistyönä. Pienemmät kunnat tarvitsevat yhteistyötä myös mm. vesiliikunnassa, jos kunnalla ei ole omaa uimahallia. Yhteistyö kuntarajojen yli kasvattaa myös soveltavan liikunnan verkostoa ja tarjoaa kollegiaalista tukea muuten yksin tehtävään työhön.

Erityisliikunnanohjaajat haluavat lisätä yhteistyötä seurojen ja järjestöjen kanssa. Yhteistyö mahdollistaa uudet liikuntakokeilut ja monipuolistaa liikuntatarjontaa. Hyötyjä arvioitaessa on otettava huomioon yhteistyön vaatima aika, sillä toiminta seurojen ja yhdistysten kanssa vie aikaa muilta työtehtäviltä. Yhteistyön edellytyksenä on myös lisätä paikallisten toimijoiden ymmärrystä ja osaamista.

Erityisliikunnanohjaajien työn arvostus ja kunnioitus työyhteisössä

Erityisliikunnanohjaajat ovat hyvin sitoutuneita ja motivoituneita kehittämään kunnan soveltavan liikunnan palveluita, mutta he kokevat, ettei heidän työtään arvosteta kunnissa riittävästi. Esihenkilöiltä ja johdolta toivotaan sitoutumista soveltavan liikunnan tavoitteisiin sekä tarvittavien resurssien osoittamista soveltavaan liikuntaan. Työn merkittävyyteen toivotaan kiinnitettävän huomiota kaikissa hallinnon portaissa. Erityisliikunnanohjaajan työnkuva vaikuttaa olevan epäselvä, sillä heille lisätään helposti muita työtehtäviä liikuntapalveluissa, jolloin aikaa kehittämistyölle on vähemmän.

5. Erityisliikunnanohjaajien rooli tulevaisuudessa kunnissa

5.1 Ohjaaja vai koordinaattori?

SLKK-hankkeen pilottikunnissa erityisliikunnanohjaajat toimivat erilaisin työnkuvin, jotka ovat muovautuneet kuntien tarpeiden ja resurssien mukaan. Esimerkiksi Tampereella erityisliikunnanohjaajat työskentelevät nimenmukaisesti ohjaajina, jolloin työajasta suurin osa painottuu liikuntaryhmien ohjaamiseen. Jyväskylässä vastaavalla liikunnanohjaajalla soveltavassa liikunnassa työajasta puolet on ohjaamista ja puolet toiminnan koordinoimista. Tämä on mahdollista, koska kunnassa kaikki liikunnanohjaajat ohjaavat soveltavan liikunnan ryhmiä omat vahvuudet huomioiden. Rovaniemellä jokaiselle liikuntakoordinaattorille on määritelty liikunnan vastuualue. Soveltavan liikunnan koordinaattorin työtehtäviin kuuluvat toiminnan suunnittelun ja organisoinnin lisäksi yhteistyö yhdistyksien, seurojen ja oppilaitosten kanssa.

Vastaavanlaisia työnkuvia tuli esille myös valtakunnallisessa tiedonkeruussa. Erityisliikunnanohjaajat ovat nykyisten työnkuviensa perusteella edellä esiteltyjen SLKK-pilottikuntien mallien mukaan a) ohjaajia b) puolipäiväisiä koordinaattoreita tai c) koordinaattoreita. Ohjaukseen he käyttävät työajastaan 0−80 prosenttia. Ohjaustyössä toimivat erityisliikunnanohjaajat kertoivat työajan painottuvan ryhmien ohjaamiseen ja niiden suunnitteluun, jolloin muille työtehtäville jäi huomattavasti vähemmän aikaa. Tällöin kehittämis- ja suunnittelutyötä tai verkostoyhteistyötä varten kunnassa voi tehdä erikseen liikunnansuunnittelija, jonka vastuualueisiin kuuluu liikuntatoiminnan hallinnolliset tehtävät. Tämä toimii isoissa kunnissa, joissa hallintotehtäviä on paljon.

Pienemmissä kunnissa resurssit ovat tiukemmat ja erityisliikunnasta vastaava henkilö joutuu jakamaan työaikaansa ryhmien ja hallinnollisten tehtävien välillä. Soveltavan liikunnan palveluiden kehittäminen tapahtuu ohjaustyön ehdoilla, jolloin uusia ryhmiä ei voida kasvattaa suuremmaksi yhden henkilön työpanosta isommaksi. Yhteistyö seurojen ja yhdistysten kanssa olisi erityisesti näissä kunnissa tärkeää.

Puolipäiväisesti koordinoivaa työtä tekevillä erityisliikunnanohjaajilla ohjaustuntien ohella on monia muita soveltavan liikunnan työtehtäviä, jolloin ohjaus- ja hallintotehtävät on keskitetty hänelle. Tällainen soveltavan liikunnan asiantuntijatehtävä mahdollistaisi monen kokoisissa kunnissa poikkihallinnollisuuden lisäämisen sekä seura- ja yhdistysyhteistyön. Työtehtävien monipuolisuus on puolipäiväisessä koordinaatiotyössä ehdoton etu, mutta työtehtävien rajaaminen voi olla vaikeaa. Kyselyyn vastanneet erityisliikunnanohjaajat saattoivat soveltavan liikunnan tehtävien ohella toimia esihenkilöinä, uimahallin valvojina tai vastata liikuntavuorojen jaosta. Soveltavan liikunnan kehittäminen, verkostotyö sekä liikuntaneuvonta voivat jäädä muiden tehtävien jalkoihin, jos suunnittelutyölle ei ole erikseen varattu työaikaa.

Koordinaattoreina tai suunnittelijoina työskentelevien erityisliikunnanohjaajien vastuulla on ohjatun sovelletun liikunnan toteutuminen kokonaisuutena. Ryhmien ohjaamiseen käytetyn ajan sijaan koordinaattori voi esimerkiksi viestiä ryhmistä, ottaa ilmoittautumisia vastaan, kouluttaa ryhmiä ohjaavia toimijoita sekä osallistua aktiivisesti soveltavan liikunnan kehittämiseen kuntatasolla. Koordinaattorin työn onnistumiseksi kunnassa tulee olla riittävästi muita toimijoita soveltavan liikunnan järjestämiseksi ja taloudellisia resursseja tukea ohjaustoimintaa. Pienemmissä kunnissa koordinoivia työtehtäviä on voitu yhdistellä, mikäli kunnassa ohjattuja liikuntapalveluita tuotetaan kansalaisopiston kursseina.

Liikunnanohjauspalveluiden tuottaminen tulee eriytymään tulevaisuudessa kunnissa entisestään. Vuonna 2020 liikuntapalveluiden vastuuhenkilöistä 23 prosenttia ilmoitti kunnan ulkoistaneen liikunnanohjauspalvelut ja 50 prosenttia arvioi ulkoistamisen lisääntyvän tulevaisuudessa merkittävästi (Norra, Karimäki & Pekkala 2020). Tätä raporttia varten kerätyssä aineistossa ei huomioitu erikseen kuntien soveltavan liikunnan tuntiohjaajia ja heidän ohjausmääriään. Tuntiohjaajia kunnissa on prosentuaalisesti enemmän kuin päätoimisia erityisliikunnanohjaajia (Ala-Vähälä 2018). Tuntiohjaajien käytön yleistyminen on todennäköisesti lisännyt sovelta-

van liikunnan ryhmien määriä kunnissa. Yhteistyöllä soveltavan liikunnan ryhmien määrää voidaan kasvattaa entisestään.

5.2 Tulevaisuuden osaamistarpeet

Erityisliikunnanohjaajia työskentelee arviolta noin 100 kunnassa (Piispanen & Koivumäki 2010) Suomen 309 kunnasta (Kuntaliitto 2021). Kunnat, joissa ei ole erityisliikunnanohjaajaa, ovat pääsääntöisesti pieniä tai pienehköjä, alle 10 000 asukkaan kuntia. Niillä ei todennäköisesti ole resursseja palkata soveltavan liikunnan ohjaajaa muuta kuin kuntien yhteistyönä. (Ala-Vähälä 2018.)

Erityisesti niissä kunnissa, joissa ei työskentele erillistä erityisliikunnanohjaajaa tulisi panostaa kaikille avoimien, matalan kynnyksen liikuntamahdollisuuksien tarjoamiseen. Soveltavan liikunnan palveluiden tuottaminen on ensisijaisesti ihmisoikeuskysymys ja vaatii kunnilta asennemuutosta. SOTE-uudistuksen toteutuessa kunnissa olisi enemmän mahdollisuuksia tuottaa liikuntapalveluita. Soveltavan liikunnan asiakkaiden määrän uskotaan nousevan tulevaisuudessa, kun uusia asiakasryhmiä tunnistetaan, ja kuntien asukkaat ikääntyvät. Kuntatalouden kestävyyden näkökulmasta naapurikuntien kannattaa ottaa jo nyt ensiaskelia soveltavan liikunnan tuottamiseksi yhdessä.

Millaisia soveltavan liikunnan osaamistarpeita kunnissa on tulevaisuudessa? Liikunta-alan toimintaympäristön muuttuessa myös kuntien erityisliikunnanohjaajien osaamiseen tulee panostaa. Opetushallituksen ennakointityöryhmän mukaan keskeisimmät tulevaisuuden osaamistarpeet liikunta-alalla ovat teknologia- ja digitalisaatio-osaaminen, laaja-alainen hyvinvointiymmärrys, tiedon käsittely ja hyödyntäminen sekä liikunta-alan toimintojen vaikutusten ja riippuvuussuhteiden ymmärtämiseen perustuva prosessiosaaminen (Nikander, Haapamäki & Tuominen-Thuesen 2020). Osaamistarpeista useammat ovat erittäin ajankohtaisia myös kunnissa.

Covid-19-pandemian aikana kuntien liikuntapalveluissa on tuotettu ennakkoluulottomasti erilaisia uusia verkkovälitteisiä palveluja, kuten virtuaalisia liikuntaryhmä- ja etäliikuntaneuvontaa. Teknologia on mahdollistanut olemassa olevien palveluiden tarjoamisen terveysturvallisesti ja etäyhteyksien avulla hankittua kokemusta tullaan varmasti hyödyntämään tulevaisuudessa erilaisten kohderyhmien aktivoinnissa. Yhdenvertaisuutta edistetään digipalveluiden saavutettavuudesta huolehtimalla. Erityisliikunnanohjaaja tulee huolehtimaan liikuntapalveluiden saavutettavuudesta sekä kohdennetusta viestinnästä soveltavan liikunnan asiakaskunnalla kunnan tarjoamista liikkumismahdollisuuksista.

Kuntien liikunta- ja sosiaali- ja terveyspalveluiden − olipa kummankin niiden tuottaja mikä hyvänsä taho − lähentyminen vaativat erityisesti soveltavan liikunnan asiantuntijoilta laaja-alaista hyvinvointiymmärrystä. Liikuntapalvelut tukevat kuntoutusta sekä lisäävät välillisesti voimavaroja arjessa toimimiseen. Erityisliikunnanohjaaja toimii yhdyshenkilönä sosiaali- ja terveys- ja liikuntapalveluiden välillä. Soveltavan liikunnan palvelutuotanto tulee tapahtumaan yhteistyössä moniammatillisesti. Asiakkaille palveluiden saumaton yhteistyö on välttämätöntä, jotta kaikilla on mahdollisuus harrastaa liikuntaa.

Erityisliikunnanohjaajan prosessiosaaminen edistää uusien palveluketjujen muotoutumista kunnan eri toimijoiden välillä. Verkostotyöskentely ja yhteistyö korostuvat palveluketjuja luotaessa. Yhteistyö vaatii eri toimijoiden välisten riippuvuussuhteiden ymmärtämistä kunnan toimintoja kehitettäessä. Eri hallinnonalojen toimet vaikuttavat soveltavan liikunnan asiakkaiden arkiseen liikkumiseen ja liikunnan harrastamiseen. Mitä enemmän painotetaan terveysliikuntaa tai arkiliikkumista, sitä enemmän vastuu on muilla hallinnonalojen kuin liikuntapalveluiden päätöksillä (Pyykkönen & Rikala 2018). Myös tuen tarpeen asteella on suora yhteys siihen, kuinka paljon palveluketju vaikuttaa toimintarajoitteisten liikkumismahdollisuuksiin. SOTE-uudistuksen toteutuessa tulee yhteistyöhön kunnissa panostaa entisestään, jotta palveluketju toimii asiakkaiden näkökulmasta.

Soveltavaan liikuntaan liittyvää tietoa on jo melko hyvin saatavilla ja jatkossa painopiste kunnissa siirtyy tiedolla johtamiseen ja tiedon soveltamiseen. Tiedon käyttöä vaikeuttavat sen pirstaleisuus ja yksipuolisuus, jotka hankaloittavat soveltamista, jolloin tiedosta ei olla aina kiinnostuneita tai sen käsittelyyn kunnissa ei ole aikaa (OKM 2018). TEA-mittareilla mitattuna kuntien hyvinvointi- ja liikkumissuunnitelmissa soveltava liikunta näkyy vaihtelevasti (THL 2020b). Jos liikuntapalveluissa ei tunnisteta soveltavan liikunnan asiakasryhmien heterogeenisyyttä, on palveluiden ja toimenpiteiden kohdentaminen liikuntalain mukaisesti erityisesti niitä tarvitseville kuntalaisille ongelmallista.

Lähteet

Ala-Vähälä T. 2018. Soveltavan liikunnan tilanne kunnissa 2017. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2018:3.

Ala-Vähälä T. 2021. Soveltavan liikunnan tilanne kunnissa 2019–2020 (käsikrjoitus).

Eccles J. S., Adler T., Futterman R., Goff S. B., Kaczala C. M., Meece J. & Midgley C. 1983. Expetancies, values and academic behaviors. Teoksessa J. T. Spence (toim.) Achievement and achievement motives. San Fransisco: W.H. Freeman, 75-146.

Helsingin kaupunki. 2021. Ikääntyneet Helsingissä. Luettavissa: https://ikaantyneethelsingissa.fi/vaesto_rakenne.

Kansaneläkelaitos. 2020. Kelan vammaisetuustilasto 2020. Suomen virallinen tilasto. Helsinki.

Kantomaa M. (toim.) 2020. Koronapandemian vaikutukset väestön liikuntaan. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2020:2.

Kuntaliitto. 2021. Kaupunkien ja kuntien lukumäärät ja väestötiedot. Luettavissa: https://www.kuntaliitto.fi/tietotuotteet-ja-palvelut/kaupunkien-ja-kuntien-lukumaarat-ja-vaestotiedot.

Ng K., Rintala P. & Asunta P. 2019. Toimintarajoitteiden yhteydet liikuntakäyttäytymiseen. Teoksessa Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa. LIITU -tutkimuksen tuloksia 2018. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2019:1.

Nikander J., Haapamäki J. & Tuominen-Thuesen M. 2020. Vierivä kivi ei sammaloidu – liikunta-ala murroksessa. Liikunta-alan osaamisen ennakointityön loppuraportti. Opetushallitus, raportit ja selvitykset 2020:27. Luettavissa: https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/vieriva-kivi-ei-sammaloidu-liikunta-ala-murroksessa.

Norra J., Karimäki P. & Pekkala J. 2020. Kuntien liikuntapalveluiden tulevaisuuden haasteet ja mahdollisuudet -selvitys. Luettavissa: https://www.smartsport.fi/uploads/1/2/1/5/121595256/kuntien_liikuntapalveluiden_haasteet_ja_mahdollisuudet_kysely__2020__-_p%C3%A4%C3%A4tulokset.pdf.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2018. Liikunnan tiedolla johtamisen suunta-asiakirja 2020-2024. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:42. Luettavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161251/OKM_42_2018_Liikunnan_suunta.pdf?sequence=4.

Opetushallinnon tilastopalvelu. 2019. Erityinen ja tehostettu tuki. Luettavissa: https://vipunen.fi/fi-fi/perus/Sivut/Erityinen-ja-tehostettu-tuki.aspx.

Piispanen T. & Koivumäki K. 2010. Kuntien erityisliikunnanohjaajien työn kehitys Suomessa. Luettavissa: https://www.lts.fi/media/lts_soveltava-liikunta/soveli-kunnissa/kuntien-erityisliikunnanohjaajien-tyon-kehitys.pdf.

Pyykkönen T. & Rikala S. 2018. Valtio soveltavan liikunnan ja vammaisurheilun edistäjänä. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2018:2.

Rikala S. 2015. Kohti yhdenvertaisia kuntien liikuntapalveluita. Erityisliikuntaa kuntiin 2013-2015 -hankkeen loppuraportti. Liikuntatieteellisen Seuran tutkimuksia ja selvityksiä nro 12. Helsinki. Luettavissa: https://www.lts.fi/media/lts_soveltava-liikunta/eriku/kohti-yhdenvertaisia-kuntien-liikuntapalveluita-loppuraportti.pdf

Saari A. & Ala-Vähälä T. 2021. Liikkujakysely. Teoksessa Saari A. (toim.) 2021. Liikuttaako? Toimintarajoitteisille henkilöille suunnatun Liikkujakyselyn ja Seurakyselyn raportti. Paralympiakomitean raportti 2021:1.

Saari A. (toim.) 2021. Liikuttaako? Toimintarajoitteisille henkilöille suunnatun Liikkujakyselyn ja Seurakyselyn raportti. Paralympiakomitean raportti 2021:1.

Sainio P., Sääksjärvi K., Nurmi-Koikkalainen P., Ahola S. & Koskinen S. 2017. Toimintarajoitteisuuden yleisyys ja toimintarajoitteisten henkilöiden hyvinvointi – tuloksia Terveys 2011 -tutkimuksesta. Teoksessa Nurmi-Koikkalainen P., Ahola S., Gissler M., Halme N., Koskinen S., Luoma M-L., Malmivaara A., Muuri A., Sainio P., Sääksjärvi K. & Väyrynen R. Tietoa ja tietotarpeita vammaisuudesta. Analyysia THL:n tietotuotannosta. Työpaperi 38/2017. Luettavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135650/URN_ISBN_978-952-302-946-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Sport Ireland. 2008. Sports Inclusion Disability Programme. Luettavissa: https://www.sportireland.ie/news/sports-inclusion-disability-programme.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2020. Työkyvyttömyyden tilastot. Sotkanet. Luettavissa: https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=s84vjTeyLiq3LnS11nX-1t04uttZ1ATJNQ60rzKzTDQE=&region=83axN-jSOLw_PKnIJAAA=&year=sy5ztDbS0zUEAA==&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.0-SNAPSHOT&buildTimestamp=202103120740.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2020b. Liikunnan edistäminen kunnissa – TEA2020. Valtakunnalliset liikuntapoliittiset linjaukset alihyödynnettyjä kuntien työkaluna. Luettavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140607/THL%20Tilastoraportti_Liikunta_13112020_FINAL.pdf?sequence=5&isAllowed=y.

UKK-instituutti. 2020. Soveltaen liikkumalla hyvinvointia. Soveltava viikoittainen liikkumisen suositus aikuisille, joiden liikkuminen on jonkin verran vaikeutunut/jotka kävelevät apuvälinettä käyttäen/jotka liikkuvat pyörätuolilla. Luettavissa: https://ukkinstituutti.fi/liikkuminen/liikkumisen-suositukset/soveltavat-liikkumisen-suositukset.

Riikka Roitto

Erityisliikunnan-ohjaajien tulevaisuuden työtehtävät kunnissa

Erityisliikunnanohjaajat ovat vakiinnuttaneet paikkansa osana kuntien liikuntatoimen henkilöstöä. Yli sadassa kunnassa työskentelee vähintään yksi soveltavan liikunnan ammattilainen. Kohti soveltavan liikunnan kehityskumppanuutta -hanke etsii uusia toimintatapoja ja kartoittaa erityisliikunnanohjaajien tulevaisuuden työkuvaa. Tämä selvitys kokoaa kolmivuotisen hankkeen ensimmäisen vuoden aikana kertyneet havainnot ja kokemukset.

Liikuntatieteellisen Seuran tutkimuksia ja selvityksiä nro 20
Helsinki 2021

ISBN: 978-952-5762-19-8
ISSN: 1798-2464

LTS
Liikuntatieteellinen Seura
Finnish Society of Sport Sciences